

2. Konjunkturutviklingen i Norge

Norsk økonomi er for tiden inne i en klar konjunkturedgang, som ifølge våre beregninger vil fortsette i 2016. BNP Fastlands-Norge økte i 2015 med bare 1,0 prosent, den svakeste veksten siden finanskrisen senket veksten i 2009. Sesongjusterte kvartalstall viser at BNP-veksten regnet som årlig rate har vært under trendveksten på om lag 2 prosent siden 3. kvartal 2014. Konjunktursituasjonen ble ytterligere svekket i andre halvår i fjor. Ifølge de foreløpige nasjonalregnskaps-tallene var BNP Fastlands-Norge om lag uendret fra

2. til 4. kvartal. Som følge av den svake aktivitetsutviklingen økte arbeidsledigheten markert. Målt med arbeidskraftsundersøkelsen (AKU) økte ledighetsraten fra 2. kvartal 2014 til 4. kvartal 2015 med nær 1,5 prosentpoeng til 4,6 prosent når den justeres for normale sesongvariasjoner.

Den dominerende faktoren bak den svake produksjonsutviklingen er et kraftig fall i etterspørselen fra petroleumsnæringen. Oljeinvesteringene startet å falle i 4.

Tabell 2.1. **Makroøkonomiske hovedstørrelser. Regnskapstall. Vekst fra forrige periode. Prosent**

	2014*	2015*	Sesongjustert			
			15:1	15:2	15:3	15:4
Realøkonomi						
Konsum i husholdninger mv.	1,7	2,0	0,6	0,6	0,2	0,6
Konsum i offentlig forvaltning	2,9	1,8	-0,1	0,4	0,5	0,3
Bruttoinvesteringer i fast realkapital	0,0	-4,0	0,2	-0,6	-0,5	-0,9
Fastlands-Norge	1,3	0,2	-0,1	1,2	2,4	-0,4
Utvinning og rørtransport	-2,9	-14,7	-0,1	-4,7	-8,1	-2,8
Etterspørsel fra Fastlands-Norge ¹	2,0	1,6	0,3	0,6	0,7	0,3
Eksport	2,2	2,3	-3,0	0,3	5,6	-2,9
Råolje og naturgass	1,9	0,9	-6,0	0,0	9,6	-4,8
Tradisjonelle varer	2,5	5,5	2,2	0,4	0,8	2,6
Import	1,5	0,6	3,8	-1,8	-2,6	1,6
Tradisjonelle varer	1,0	1,7	4,0	-0,5	-4,5	3,9
Bruttonasjonalprodukt	2,2	1,6	-0,1	0,0	1,6	-1,2
Fastlands-Norge	2,3	1,0	0,2	0,2	0,0	0,1
Arbeidsmarkedet						
Utførte timeverk	1,5	0,6	0,0	0,1	-0,1	-0,2
Sysselsatte personer	1,1	0,6	0,0	0,2	0,1	-0,1
Arbeidsstyrke ²	1,1	1,4	0,2	0,4	0,3	-0,1
Arbeidsledighetsrate, nivå ²	3,5	4,4	4,1	4,3	4,6	4,6
Priser og lønninger						
Årslønn	3,1	2,8	..	..	..	..
Konsumprisindeksen (KPI) ³	2,0	2,1	2,0	2,2	2,0	2,5
KPI justert for avgiftsendringer og uten energivarer (KPI-JAE) ³	2,4	2,7	2,3	2,6	2,9	3,0
Eksportpriser tradisjonelle varer	4,0	3,4	2,0	-0,3	-0,4	-1,2
Importpriser tradisjonelle varer	5,5	5,5	2,8	-0,3	1,7	0,0
Utenriksregnskap						
Driftsbalansen, milliarder kroner	376,7	282,6	87,5	78,0	62,1	55,0
MEMO (ujusterte nivåttall)						
Pengemarkedsrente (3 mnd. NIBOR)	1,7	1,3	1,4	1,4	1,2	1,1
Utlånsrente, rammelån med pant i bolig ⁴	3,9	3,2	3,5	3,3	3,1	2,8
Råoljepris i kroner ⁵	621	430	428	491	421	380
Importveid kronekurs, 44 land, 1995=100	93,7	103,4	101,0	100,2	105,1	107,4
NOK per euro	8,4	8,9	8,7	8,6	9,1	9,3

¹ Konsum i husholdninger og idelle organisasjoner + konsum i offentlig forvaltning + bruttoinvesteringer i Fastlands-Norge.

² Ifølge AKU.

³ Prosentvis vekst fra samme periode året før.

⁴ Gjennomsnitt for perioden.

⁵ Gjennomsnittlig spotpris Brent Blend.

Kilde: Statistisk sentralbyrå og Norges Bank.

kvartal 2013, og har fram til 4. kvartal 2015 falt med 27 prosent. Utviklingen var den første tiden en reaksjon på høyt kostnadsnivå og relativt dårlig lønnsomhet. Nedgangen ble forsterket av et dramatisk fall i oljeprisen. Fra et nivå på om lag 110 dollar fatet fram til sommeren 2014 falt den i flere runder og nådde et bunnpunkt i midten av januar 2016, da prisen var et godt stykke under 30 dollar per fat.

Gitt oljenæringens og leverandørvirksomhetens størrelse kunne man i utgangspunktet tro at konjunkturedgangen ville bli enda sterkere. En av grunnene til at nedturen i norsk økonomi ikke har blitt dypere er at handlingsregelen og opplegget rundt Statens pensjonsfond utland (SPU) medfører at myndighetene kan møte nedgangen med økte utgifter og skattelette og ikke tvinges til å stramme til.

En stadig mer ekspansiv pengepolitikk er også en viktig grunn til at nedgangen ikke har blitt større. Lavere renter har sammen med oljeprisedgangen bidratt til at krona fram til siste årsskifte falt med nærmere 30 prosent i verdi fra toppnivået ved starten av 2013. Dette innebærer en kraftig bedring i den kostnadmessige konkurranseevnen som igjen letter situasjonen for all norsk konkurranseutsatt virksomhet.

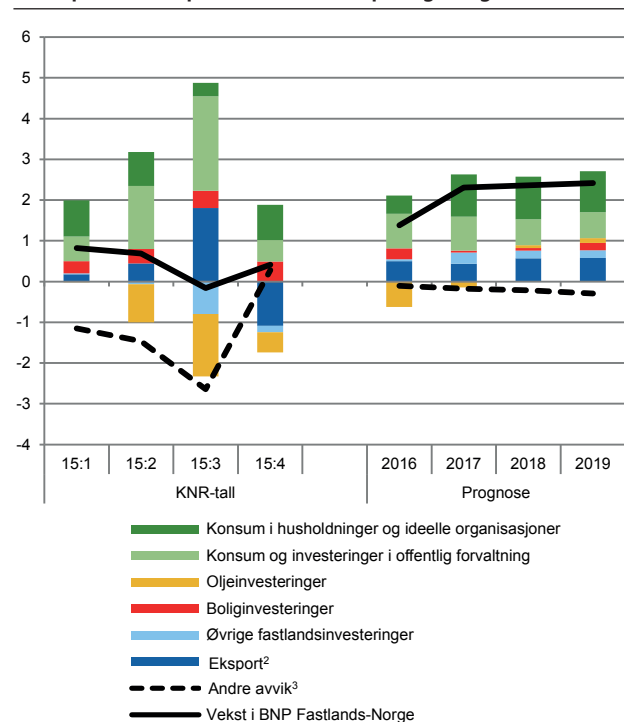
Tradisjonell vareeksport har tatt seg klart opp med en vekst på 5,5 prosent i 2015, selv om noe av denne økningen må tilskrives midlertidige faktorer. Konkurranseevneforbedringen har også bidratt til å dempe importen, og derigjennom stimulert norsk produksjon. På grunn av økt globalisering og spesialisering øker importen normalt vesentlig mer enn BNP, men importen økte med bare 0,6 prosent i 2015.

Målt med budsjettunderskuddet er finanspolitikken for tiden meget ekspansiv. Ifølge nysalderingen av statsbudsjettet tilsvarte økningen i det strukturelle oljekorrigerte budsjettunderskuddet (SOBU) i 2015 0,5 prosent av trendnivået til BNP Fastlands-Norge. Samlet sett ser det imidlertid ut til at finanspolitikken har virket litt mindre ekspansivt i 2015 enn tidligere antatt. Det vedtatte budsjettet for 2016 er mer ekspansivt enn 2015-budsjettet, med en anslått budsjettimpuls på 0,7

prosent av trend-BNP Fastlands-Norge, og det har en liknende innretning. Til tross for oljeprisedgangen utgjorde SOBU i 2015 ifølge samme kilde 2,6 prosent av Statens pensjonsfond utland ved inngangen til budsjettåret og var dermed langt under 4 prosent-banen. Med enda lavere oljepris og behov for stimulerende finanspolitikk kan dette imidlertid komme til å snu hvis verdens børser også utvikler seg svakt.

Kutt i en allerede historisk lav styringsrente i juni og september i fjor, brakte pengemarkedsrenta ned i 1,1 prosent i starten av 2016. Bankrentene husholdningene

Figur 2.1. Vekst i BNP Fastlands-Norge og bidrag fra etterspørselskomponenter.¹ Prosentpoeng, årlig rate

¹ Etterspørselsbidragene er regnet ut ved å finne endringen i hver variabel, trekke ut den direkte og indirekte importandelen, og deretter dele på nivået til BNP Fastlands-Norge i perioden før. Importandelen som brukes er dokumentert i boks 2.4. Alle kvartalstall er sesongjusterte og i faste priser.

² Eksportvariabelen er definert som samlet eksport minus eksport av råolje, gass, og utenriks sjøfart.

³ Andre avvik er definert residualt slik at den fanger opp alle andre faktorer samt lagerendring og statistiske avvik.

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Tabell 2.2. Vekst i BNP Fastlands-Norge og bidrag fra etterspørselskomponenter.¹ Prosentpoeng, årlig rate

	KNR-tall				Prognose			
	15:1	15:2	15:3	15:4	2016	2017	2018	2019
Konsum i husholdninger og ideelle organisasjoner	0,9	0,8	0,3	0,9	0,5	1,0	1,0	1,0
Konsum og investeringer i offentlig forvaltning	0,6	1,5	2,3	0,5	0,8	0,8	0,6	0,6
Oljeinvesteringer	0,0	-0,9	-1,5	-0,5	-0,6	-0,1	0,1	0,1
Boliginvesteringer	0,3	0,4	0,4	0,5	0,3	0,1	0,1	0,2
Øvrige fastlandsinvesteringer	0,0	-0,1	-0,8	-0,2	0,1	0,3	0,2	0,2
Eksport ¹	0,2	0,4	1,8	-1,1	0,5	0,4	0,6	0,6
Andre avvik ¹	-1,1	-1,5	-2,6	0,3	-0,1	-0,2	-0,2	-0,3
Vekst i BNP Fastlands-Norge	0,8	0,7	-0,2	0,4	1,4	2,3	2,4	2,4

¹ Se fotnoter til figur 2.1.

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

står overfor har fulgt pengemarkedsrenta ned med varierende grad av tidsforsinkelse. Typiske boliglån hadde i gjennomsnitt en rente på 2,7 prosent i januar 2016. Det er utsikter til videre rentenedgang og til at rentene vil holde seg lave ganske lenge. Rentesituasjonen har bidratt til å stimulere boligmarkedet, og boligprisene har de fleste steder i landet fortsatt å øke markert fram til januar 2016 til tross for konjunkturedgangen. Som årsgjennomsnitt økte boligprisene i 2015 med 6,1 prosent. Dette har bidratt til at boliginvesteringene økte klart gjennom 2015. Fall i boligbyggingen gjennom 2014 medførte at boliginvesteringene som årsgjennomsnitt likevel ikke økte mer enn 1,6 prosent i fjor.

Vekst i mange offentlige investeringsprosjekter har sammen med den økte boligbyggingen bidratt til at bruttoproduktet i bygg og anlegg økte med vel 3 prosent i 2015. Nedturen i oljenæringen har derimot bidratt til at aktiviteten i industrien har utviklet seg meget svakt gjennom fjoråret til tross for konkurranseevneforbedringen. Som årsgjennomsnitt falt bruttoproduktet i industrien med over 3 prosent i 2015. I markedsrettet tjenesteyting medregnet tjenester fra egen bolig, som utgjør om lag halvparten av fastlandsøkonomien, økte bruttoproduktet på linje med BNP Fastlands-Norge. Etterspørselsfallet fra oljenæringen trekker veksten ned også i disse næringsgruppene, men økt turisme sammen med en moderat og jevn konsumutvikling er faktorer som bidro til å holde aktiviteten oppe.

Disponibel realinntekt i husholdningene økte med 2,3 prosent i 2015. Til tross for rentenedgang og høy boligprisvekst økte husholdningens konsum bare med 2,0 prosent, etter en relativt jevn utvikling gjennom året. Økt usikkerhet om egen inntektsutvikling på grunn av den relativt høye arbeidsledigheten er en faktor som trolig har bidratt til økningen i sparingen, fra 8,8 prosent av inntekten i 2014 til 9,4 prosent i 2015.

Sysselsettingen økte som årsgjennomsnitt med 0,6 prosent i 2015, men veksten gjennom året var meget lav og sysselsettingen falt med 0,1 prosent i 4. kvartal. Arbeidsstyrken målt med AKU økte med 1,4 prosent som årsgjennomsnitt, men falt i 4. kvartal 2015. Årslønnsveksten i 2015 er beregnet til 2,8 prosent, som er den laveste lønnsøkningen siden andre verdenskrig. Prisveksten målt med konsumprisindeksen (KPI) var 2,1 prosent i 2015, litt høyere enn året før. Dermed økte reallønna med 0,7 prosent i 2015. Vi må tilbake til slutten av 1980-tallet for å finne en så lav reallønnsvekst. Den underliggende prisstigningen målt med KPI uten energivarer og justert for avgiftsendringer (KPI-JAE) har gått markert opp de fire siste årene, fra 0,9 prosent i 2011 til 2,7 prosent i 2015. 12-månedersveksten i KPI-JAE lå i andre halvår 2015 og i januar 2016 på eller nær 3,0 prosent. Økningen i de tre siste årene kan tilskrives kronesvekkelsen. Fra 2014 til 2015 svekket den importveide kronekursen seg med litt over 10 prosent. Fallet i oljepris og nedgangen i

elektrisitetsprisene bidro til at KPI økte klart mindre enn KPI-JAE.

Drivkreftene i økonomien endres lite fra 2015 til 2016. Fallet i etterspørselen fra petroleumsnæringen vil fortsette å trekke aktivitetsutviklingen ned, mens effektene av en bedre kostnadsmessig konkurranseevne og en ekspansiv penge- og finanspolitikk vil stimulere aktiviteten. Næringsinvesteringene på fastlandet, som falt gjennom 2015 og hadde en nedgang i årsgjennomsnittet på knappe 3 prosent, venter vi vil stige svakt i tiden framover. Boliginvesteringene ventes å øke ganske klart i 2016, men mer moderat deretter. Konsumet i husholdningene, i likhet med inntektene, vil stige meget beskjedent gjennom 2016, men ta seg opp i 2017. Den underliggende eksportveksten øker litt framover på grunn av tidsforsinkede effekter av konkurranseevneforbedringen og etter hvert noe høyere internasjonal vekst. Godt hjulpet av at fallet i oljeinvesteringene ebber ut kan dette føre til at veksten i BNP Fastlands-Norge kommer over trendveksten tidlig i 2017. I våre beregninger er hele perioden 2017-2019 kjennetegnet av en meget svak konjunkturoppgang.

Veksten i sysselsettingen ventes å bli svært beskjeden i år, men lavere vekst også i arbeidstilbudet bidrar til å dempe økningen i arbeidsledigheten. Toppen av arbeidsledigheten vil trolig komme i løpet av 2016 og årsgjennomsnittet anslås til 4,7 prosent. I takt med bedrede konjunkturer ventes det at arbeidsledigheten reduseres til 4,1 prosent i 2019.

Vi anslår at veksten i gjennomsnittlig årslønn faller til rundt 2,5 prosent i år og neste år. God lønnsomhet i mange industrinæringene som følge av den svake kronekursen og bedrede internasjonale konjunkturer bidrar til at lønnsveksten tar seg litt opp mot slutten av prognoseperioden. Kronesvekkelsen vi har hatt vil bidra til at inflasjonen blir relativt høy i år, men KPI-veksten dempes av at oljeprisen blir mye lavere enn i fjor. Vi legger til grunn at oljeprisen vil ta seg noe opp og bidra til en moderat styrking av krona framover. Dette, sammen med at virkningene på inflasjonen av kronesvekkelsen reduseres over tid, bidrar til at veksten i KPI-JAE de neste årene faller noe og blir under 2 prosent. Økte avgifter og høyere energipriser medfører at KPI-veksten likevel holder seg nær 2,0 prosent. Mens reallønnsveksten i år kan komme til å bli nær null, innebærer våre anslag en gradvis økning i årene deretter og at reallønnsveksten kommer opp i moderate 1,2 prosent i 2019.

2.1. Finanspolitikk

Konsumet i offentlig forvaltning økte ifølge foreløpige nasjonalregnskapstall med 1,8 prosent i 2015, noe som er vel ett prosentpoeng lavere enn året før. Nedgang i forsvarets konsum bidro til at samlet vekst ble moderat. Veksten var ganske stabil gjennom året etter en nedgang rundt forrige årsskifte. Konsumveksten i fjor ble samlet sett lavere enn forventet. Dette skyldes delvis at noe av utgiftene knyttet til asyltilstrømmingen ikke

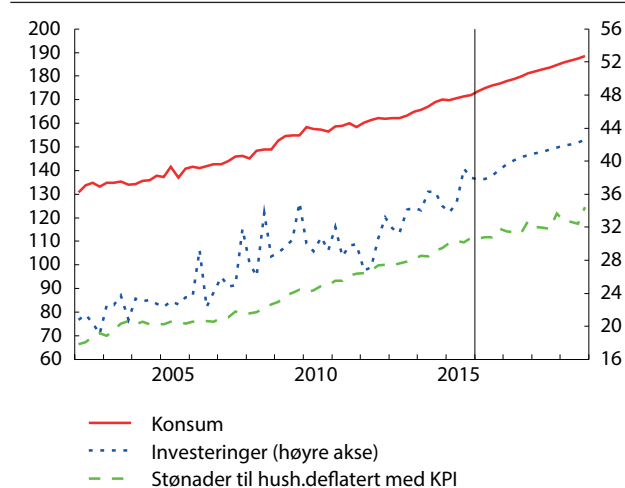
Tabell 2.3. **Makroøkonomiske hovedstørrelser 2015-2019. Regnskap og prognoser⁹. Prosentvis endring fra året før der ikke annet framgår**

	Regnskap 2015	Prognoser								
		2016			2017			2018		2019
		SSB	NB	FIN	SSB	NB	FIN	SSB	NB	SSB
Realøkonomi										
Konsum i husholdninger mv.	2,0	1,2	1,5	1,9	2,8	2	2,8	2,9	2,4	2,7
Konsum i offentlig forvaltning	1,8	2,7	..	2,7	2,1	..	1,4	2,1	..	2,1
Bruttoinvestering i fast realkapital	-4,0	-1,0	..	0,2	2,5	..	2,5	2,6	..	3,5
Utvinning og rørtransport ¹	-14,7	-13,5	-11	-8,1	-3,7	-6	-5,5	1,8	-3	3,2
Fastlands-Norge	0,2	3,2	..	..	4,4	..	..	2,5	..	3,2
Næringer	-2,8	1,0	..	4,5	5,4	..	6,7	3,6	..	3,6
Bolig	1,6	5,5	..	1,4	1	..	4,4	1,2	..	3,7
Offentlig forvaltning	3,2	3,9	..	3,0	6,7	..	3,2	2,2	..	2,2
Etterspørsel fra Fastlands-Norge ²	1,6	2,0	2,2	2,4	3,0	2,3	2,9	2,6	2,8	2,7
Lagerendring ³	0,5	0,0	..	..	0,0	..	..	0,0	..	0,0
Eksport	2,3	1,8	..	1,3	1,4	..	2,4	1,8	..	1,8
Råolje og naturgass	0,9	0,8	..	-2,4	0,1	..	0,1	0,1	..	0,1
Tradisjonelle varer ⁴	5,5	2,8	2,3	4,0	3,2	4	4,0	3,7	4	3,4
Import	0,6	1,6	-0,8	2,7	2,8	2,8	4,5	3,3	3,8	3,6
Tradisjonelle varer	1,7	1,5	..	3,3	2,8	..	4,6	3,8	..	3,9
Bruttonasjonalprodukt	1,6	1,1	0,9	1,2	1,9	1,5	1,6	1,9	1,9	2,0
Fastlands-Norge	1,0	1,4	1,1	1,8	2,3	1,9	2,1	2,4	2,3	2,4
Arbeidsmarked										
Sysselsatte personer	0,6	0,2	0,3	0,5	1,4	0,6	0,9	1,5	1,1	1,3
Arbeidsledighetsrate (nivå)	4,4	4,7	4,6	4,5	4,5	4,4	4,2	4,3	4,1	4,1
Priser og lønninger										
Årslønn	2,8	2,5	2,8	2,7	2,4	3,1	3,0	2,7	3,5	3,1
Konsumprisindeksen (KPI)	2,1	2,4	2,8	2,5	2,0	2,5	2,1	2,1	2	1,9
KPI-JAE ⁵	2,7	2,5	2,9	2,5	1,8	2,5	2,1	1,7	2	1,6
Eksportpris tradisjonelle varer	3,4	0,0	..	..	2,1	..	..	2,2	..	1,8
Importpris tradisjonelle varer	5,5	2,0	..	..	2,4	..	..	2,1	..	1,5
Boligpris	6,1	1,4	..	..	5,1	..	..	6,1	..	4,9
Utenriksøkonomi										
Driftsbalansen, mrd. kroner	282,6	146,9	..	..	153,9	..	..	179,6	..	179,0
Driftsbalansen i prosent av BNP	9,0	4,7	..	..	4,7	..	..	5,2	..	5,0
MEMO:										
Husholdningenes sparerate (nivå)	9,4	9,4	..	..	8,9	..	..	8,4	..	7,8
Pengemarkedsrente (nivå)	1,3	0,7	0,8	0,8	0,5	0,7	0,9	0,7	1,5	1,1
Utlånsrente, rammelån med pant i bolig (nivå) ⁶	3,2	2,4	..	..	2,2	..	..	2,3	..	2,7
Råoljepris i kroner (nivå) ⁷	430	329	..	440	378	..	474	407	..	410
Eksportmarkedsindikator	4,5	4,0	..	..	4,7	..	..	5,1	..	5,2
Importveid kronekurs (44 land) ⁸	10,4	2,4	3,8	1,5	-1,5	-1,7	0,6	-1,1	-2,5	-1,1

¹ Finansdepartementets anslag inkluderer tjenester tilknyttet oljeutvinning.² Konsum i husholdninger og ideelle organisasjoner + konsum i offentlig forvaltning + bruttoinvesteringer i fast kapital i Fastlands-Norge.³ Endring i lagerendring i prosent av BNP.⁴ Norges Bank gir anslag for tradisjonelle varer, reisetrafikk og annen tjenestetransport fra Fastlands-Norge.⁵ KPI justert for avgiftsendringer og uten energivarer (KPI-JAE).⁶ Gjennomsnitt for året.⁷ Gjennomsnittlig spotpris, Brent Blend.⁸ Positivt tall innebærer svekket krone. Finansdepartementet gir anslag på konkurranseprisindeksen.

Kilde: Statistisk sentralbyrå (SSB), Finansdepartementet (FIN) St.meld nr.1 (2015-2016), Norges Bank (NB) Pengepolitisk rapport 4/2015.

Figur 2.2. Offentlig forvaltning. Sesongjustert, mrd. 2013-kr., kvartal

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

regnes som konsum i offentlig forvaltning, men skal regnes som tjenesteeksport. Bruttoinvesteringene i offentlig forvaltning økte med vel 3 prosent i 2015. Det er en halvering av veksten sammenliknet med året før.

Stønader til husholdningene økte med om lag 7 prosent i 2015. Nærmere 3 prosentpoeng av økningen kan knyttes til endringer i reglene for uførepensjon og motsvares av økte skatter for uførepensjonister. Med en konsumprisvekst på vel 2 prosent i 2015 innebærer dette at realveksten i stønadene, justert for omleggingen av uførepensjonene, var om lag 2 prosent. Den samlede realveksten i offentlig konsum, bruttoinvesteringer og stønader fra 2014 til 2015 ble også om lag 2 prosent. Reduserte skattesatser førte til at finanspolitikken samlet sett virket noe mer ekspansiv enn hva utgiftskomponentene isolert tilsier. Reviderte tall kan imidlertid tyde på at finanspolitikken bare var svakt ekspansiv i 2015. I proposisjonen om nysaldering av 2015-budsjettet anslo Finansdepartementet at det strukturelle, oljekorrigerte budsjettunderskuddet (SOBU) som andel av trend-BNP Fastlands-Norge ville øke med et halvt prosentpoeng fra 2014 til 2015. De reviderte utgiftstallene kan tyde på at økningen ble litt mindre.

Det finanspolitiske opplegget for 2016 er basert på NB 2016 og Tilleggsproposisjonen i november, samt avtalen mellom de fire samarbeidspartiene. Som følge av økte utgifter for å ta i mot tilstrømmingen av asylsøkere til Norge, foreslo regjeringen i november å øke bruttobevilningene med 9,5 milliarder kroner neste år, i all hovedsak til konsumformål. Noe av utgiftsøkningen dekkes imidlertid inn ved utgiftsreduksjoner som omfatter både konsum og bruttoinvesteringer i offentlig forvaltning på vel 2 milliarder kroner. Vi anslår derfor nå veksten i konsumet i offentlig forvaltning til 2,7 prosent i 2016. En vesentlig del av det økte forbruket som asylsøkerne bidrar til i år, vil bli registrert som utlendingers konsum i Norge og ikke som konsum i offentlig forvaltning slik vi forutsatte i vår forrige

konjunkturoversikt. De foreslåtte skattereduksjonene for personer ble i Tilleggsproposisjonen redusert med knapt 2 milliarder kroner (påløpt) til vel 7 milliarder kroner samlet sett i 2016 mot vel 9 milliarder kroner i NB 2016. Det største bidraget til inndeckningen var en foreslått reduksjon i bistandsbudsjettet på vel 4 milliarder kroner. Balanse i budsjettendringene ble oppnådd gjennom en økning i SOBU på vel 1 milliard kroner. I budsjettavtalen med samarbeidspartiene ble reduksjonen i direkte personskatter økt med vel 1 milliard kroner igjen, slik at reduksjonene i direkte skatter påløpt blir om lag 8 milliarder kroner. Denne budsjettsvekkelsen ble motvirket gjennom økte indirekte skatter på elektrisitet og flyreiser mv. som til sammen utgjør 2 milliarder kroner (påløpt). Samlet skattelette i 2016 blir da knapt 6 milliarder kroner hvorav om lag 5 milliarder kroner gjelder bedriftene som følge av reduksjonen i skattesatsen på alminnelig inntekt fra 27 til 25 prosent.

Vi legger til grunn en vekst i offentlige bruttoinvesteringer på knapt 4 prosent i 2016. Også i år vil forsvaret importere to kampfly slik at økningen i de samlede investeringene ikke er til militære, men sivile formål. Vi antar en realvekst i stønader til husholdninger på om lag 2,5 prosent i 2016. Noe av denne veksten henger sammen med økningen i antall asylsøkere, se omtale i boks 2.5. Realveksten i offentlig konsum, qinvesteringer og stønader samlet kan anslås til 2,7 prosent i år. Sammen med lavere skatter blir da finanspolitikken mer ekspansiv i 2016 enn i 2015 og SOBU som andel av trend-BNP Fastlands-Norge vil øke.

For 2017-2019 er det ennå ikke vedtatt noen finanspolitikk. Det er grunn til å regne med at høye kostnader knyttet til asylsøkere vil påløpe både i 2017 og 2018. Selv om antallet asylsøkere skulle falle fra nivået i 2015, vil utgiftene knyttet til å bosette disse være store også i 2017. Oppholdsutgiftene kan øke offentlige stønader i 2017. På usikkert grunnlag har vi derfor antatt at veksten i kjøp av varer til konsumformål i offentlig forvaltning blir vel 2 prosent årlig i perioden 2017 til 2019. Når det gjelder bruttoinvesteringene i offentlig forvaltning er 2017 det første året med kjøp av 6 nye kampfly og økningen i investeringene reflekterer disse. Det er også lagt til grunn en videre økning i investeringer i sivil infrastruktur. Det gjør at realkapitalen i offentlig forvaltninger øker klart. Det bidrar isolert sett høyere vekst i konsumet i offentlig forvaltning som følge av de økte kapitaltjenestene fra offentlig infrastruktur som definisjonsmessig inngår i konsumet og produksjonen i offentlig forvaltning.

Vi legger til grunn at regjeringen viderefører Scheel-utvalgets forslag om lavere skatt på alminnelig inntekt ved å redusere skattesatsen fra 25 til 23 prosent i 2017. En slik reduksjon motvirkes med justering av skattesystemet for forskottspliktige slik at det bare er fastlandsbedriftene som blir berørte. Provenytapet av en slik endring kan anslås til nærmere 6 milliarder kroner i 2017. I budsjettavtalen for 2016 legges det opp

til økte miljøavgifter framover. Vi har derfor valgt å øke drivstoffavgiftene i 2017 slik at provenyeffekten årlig er 3 milliarder kroner. Tilsvarende økninger skjer også i 2018 og 2019. Dette bidrar med om lag 0,1 prosentpoeng til KPI-veksten i disse årene. Vi legger til grunn en personskattelette på om lag 3 milliarder kroner i 2017. Det gjør at samlet skatte- og avgiftslette da kan bli om lag 6 milliarder kroner neste år.

Vi har lagt til grunn at realveksten i pensjonsstønadene til husholdningene blir om lag 2 prosent årlig i 2018 og 2019. Andre stønader vokser reelt sett noe mindre slik at samlet stønadsvekst antas å bli om lag 1,5 prosent årlig. Vi har ikke lagt til grunn endringer i satsene for direkte skatter i 2018 og 2019. Den antatte økningen i miljøskattene gjør at anslagene våre fører til en liten økning i samlede skatter i 2018 og 2019. Sammen med en videreføring av vekstanslagene på utgiftssiden innebærer derfor anslagene våre en om lag konjunkturnøytral finanspolitikk i 2018 og 2019. En begrunnelse for dette utover miljøhensynet, er at SOBU nærmer seg handlingsregelens 4-prosentbane.

Statens pensjonsfond utland tilføres ikke vesentlig ny kapital i vår beregningsperiode som følge av antakelsen om fortsatt ganske lave oljepriser framover. Den ekspansive finanspolitikken i 2016 og 2017 bringer SOBU opp på et nivå nær 4-prosentbanen. Konjunktursituasjonen i våre beregninger tilsier imidlertid ingen vesentlig videre økning i SOBU. I vår prognosebane er økonomien i moderat oppgang fra 2017 til 2019, og det kan da føres en mer konjunkturnøytral finanspolitikk.

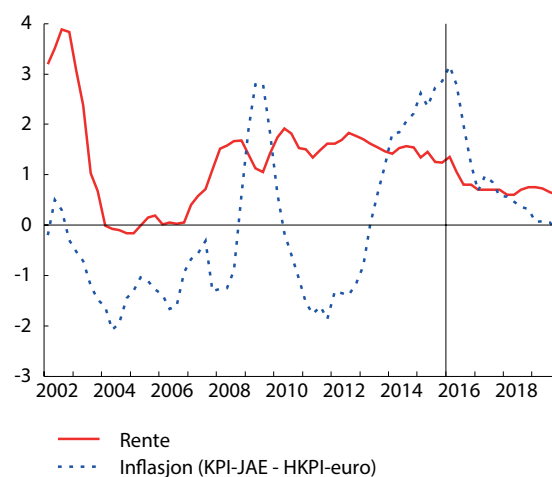
2.2. Pengepolitikk

I 2015 ble styringsrenta satt ned to ganger med til sammen 0,5 prosentpoeng. Etter det siste rentekuttet i september i fjor er styringsrenta 0,75 prosent. Tremåneders pengemarkedsrente falt fra om lag 1,5 prosent ved utgangen av 2014 til 1,1 prosent ved inngangen til 2016. Som årsgjennomsnitt var pengemarkedsrenta på rekordlave 1,3 prosent, ned 0,4 prosentpoeng fra året før.

Etter at krona svekket sin verdi i 2013 og 2014, styrket den seg noe fra inngangen til 2015 og fram til mai 2015. Deretter fortsatte kronesvekkelsen, og målt med den importveide kronekursen var krona ved utgangen av 2015 i overkant av 10 prosent mindre verdt enn i mai 2015. På årsbasis svekket krona seg med 10,4 prosent målt med den samme indeksen. Svekkingen var spesielt stor mot dollar, som fra 2014 til 2015 ble nærmere 30 prosent dyrere målt i norske kroner. Gjennom 2015 økte dollarkursen med i overkant av 17 prosent fra om lag 7,50 ved inngangen av året til rundt 8,80 ved utgangen av året. Eurokursen gikk i samme periode fra i overkant av 9,00 til om lag 9,60.

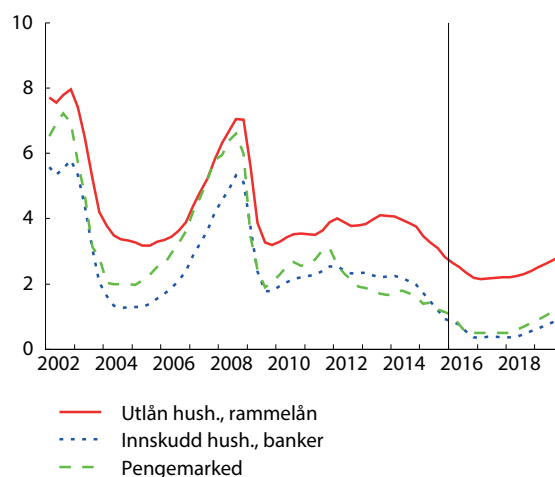
Rentene husholdningene står overfor fortsatte å falle gjennom 2015. Mens gjennomsnittlig rammelånsrente med pant i bolig fra banker og kredittforetak var vel 3,6

Figur 2.3. Rente- og inflasjonsforskjeller mellom Norge og euroområdet. Prosentpoeng

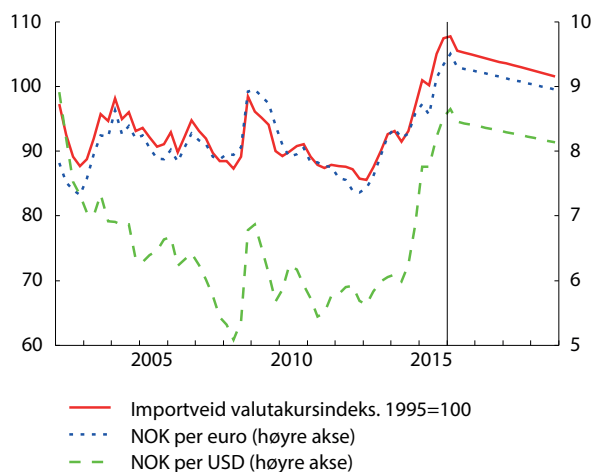
Kilde: Norges Bank og Statistisk sentralbyrå.

Figur 2.4. Norske renter. Prosent

Kilde: Norges Bank og Statistisk sentralbyrå.

Figur 2.5. Valutakurser

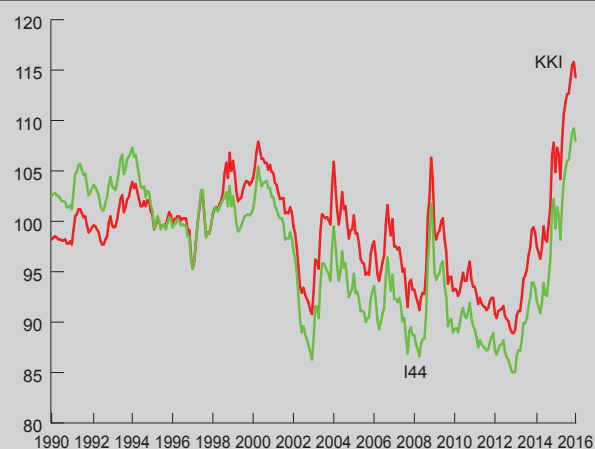
Kilde: Norges Bank.

Boks 2.1. Importveid kronekurs og industriens effektive kronekurs

Om lag 60 prosent av Norges utenrikshandel i tradisjonelle varer (dvs. eksport og import av varer unntatt olje, gass, skip og plattformer) skjer med land utenfor eurosonen. Kronekursen målt mot euro gir følgelig begrenset informasjon om den norske kronens internasjonale verdi. Det er derfor viktig å supplere med alternative valutakursindikatorer som i større grad gjenspeiler bredden i vårt handelsmønster. Eksempler på slike er industriens effektive kronekurs (KKI), også kjent som konkurransekursindeksen, og importveid kronekurs (I44). Industriens effektive kronekurs er beregnet på grunnlag av kursen på norske kroner mot valutaene for Norges 25 viktigste handelspartnere, og er et geometrisk gjennomsnitt basert på OECDs løpende konkurransevekter. Vektene i den importveide kronekursen er beregnet med utgangspunkt i sammensetningen av importen av tradisjonelle varer fra Norges 44 viktigste handelspartnere. Begge indeksene er konstruert slik at høye verdier betyr en svak krone, og lave verdier en sterk krone.

I figuren viser begge indeksene at krona gjennomgående var betydelig svakere på 1990-tallet enn fra tidlig på 2000-tallet og fram til 2012. Tidlig i 2013 var krona rekordsterk, men har siden svekket seg markert. Forløpet til de to indeksene er imidlertid ikke helt sammenfallende. For eksempel var krona i januar 2013 rundt 17 prosent sterkere enn gjennomsnittet for 1990-tallet målt ved den importveide kronekursen, mens den ifølge industriens effektive kronekurs bare var 12 prosent sterkere. Dette gjenspeiler at de to indeksene er konstruert for litt ulike formål; den importveide kronekursen viser kursutviklingen for et gjennomsnitt av norske importvarer, mens konkurransekursindeksen skal gjenspeile norsk industris konkurranseflate både på eksport- og hjemmemarkedet. Forskjellen mellom de to skyldes at krona styrket seg betydelig mer mot

Importveid kronekurs (I44) og industriens effektive kronekurs (KKI). 1995 = 100

Kilde: Macrobond

land Norge importerer fra enn mot land Norge eksporterer til. Kronas internasjonale kjøpekraft ble dermed styrket mer enn industriens internasjonale konkurranseevne ble svekket. Denne utviklingen var særlig markert fra 1993 til 2004.

Fra januar 2013 til januar 2016 svekket krona seg med 28,5 prosent målt ved den importveide valutakursen og med 30,2 prosent målt ved industriens effektive kronekurs. Det innebærer at kronas internasjonale kjøpekraft ble svekket noe mindre enn industriens internasjonale konkurranseevne ble styrket. Fra januar til februar i år styrket krona seg med i underkant av 2 prosent målt ved begge valutakurvne.

prosent i slutten av 2014, var denne renten kommet ned i nær 2,7 prosent ved utgangen av 2015. Rentene på bankinnskudd falt gjennom 2015 fra knappe 1,9 prosent til i overkant av 0,9 prosent. Den månedlige rentestatistikken, som er en utvalgsundersøkelse i motsetning til fulltellingen i kvartalsstatistikken, viser at de største rentereduksjonene i fjor kom i mars, august og desember – altså 2-3 måneder etter det foregående kuttet i styringsrenta.

Veksten i publikums gjeld, målt med sesongkorrigert tremåneders glidende gjennomsnitt i innenlandsk bruttogjeld (K2) målt fra forrige tremånedersperiode og som årlig rate, økte fra 5 prosent ved inngangen av året (november 2014 – januar 2015) til i overkant av 7 prosent i april 2015 (mars – mai 2015). Deretter falt den til 4 prosent ved utgangen av året (november 2015 – januar 2016). Gjeldsveksten i husholdningene viste et liknende forløp gjennom 2015 og var ved utgangen av året på 4,6 prosent, 0,7 prosentpoeng lavere enn ett år tidligere. Gjeldsveksten i ikke-finansielle foretak falt i samme periode fra 4,6 til 3,1 prosent. Den svake investeringsutviklingen kan forklare dette.

For å få i gang veksten i norsk økonomi venter vi at Norges Bank vil sette ned styringsrenta ytterligere i år med ett rentekutt i mars og ett rundt sommeren. Til tross for svekket krone de siste årene og dermed en importert prisvekst, ser vi liten fare for høy inflasjon framover – selv med disse rentekuttene. Pengemarkedsrenta kan komme ned i 0,5 prosent i slutten av 2016 og bli liggende på det nivået gjennom hele 2017 før vi har lagt til grunn en beskjeden renteøkning i 2018 og 2019. Gjennomsnittlig rammelånsrente med pant i bolig fra banker og kredittforetak kan da bli liggende på 2,2 prosent fra utgangen av året og fram til midten av 2018.

Vi ser for oss en gradvis styrking av krona framover med 1,5 prosent i 2017 og om lag 1 prosent i både 2018 og 2019. Som årsgjennomsnitt svekkes krona likevel i 2016 med 2,4 prosent målt med den importveide kronekursen. Eurokursen ender da på rundt 9,00 kroner i 2019. Styrkingen kan delvis betraktes som reversering av de siste års kronesvekkelse. Økt oljepris kan også bidra til styrkingen. Høyere rente i Norge enn i eurosonen bidrar også. Høyere inflasjon i Norge trekker i motsatt retning, men denne forskjellen blir klart mindre etter 2016.

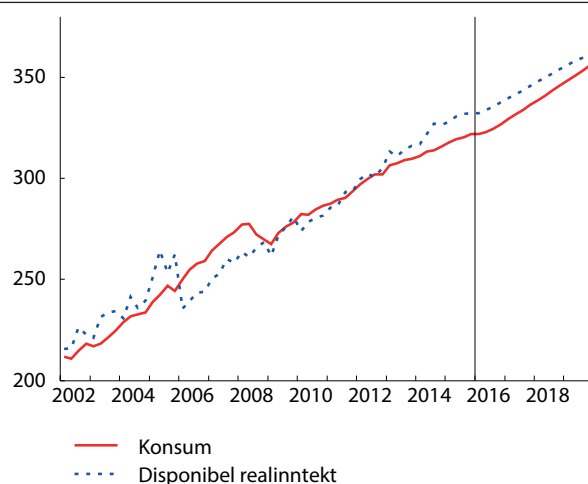
2.3. Inntekt, konsum og sparing i husholdningene

Disponible realinntekter i husholdninger og ideelle organisasjoner økte med 2,3 prosent i 2015, om lag et halvt prosentpoeng mindre enn året før. Årsveksten følger etter en sterk vekst i 1. og 4. kvartal, men et klart fall gjennom sommerhalvåret i fjor. Lavere årslønnsvekst enn på lenge og en meget liten økning i sysselsettingen ga et vekstbidrag fra lønnsinntekter på knappe ett prosentpoeng til inntektsveksten i fjor. Det er mer enn en halvering sammenliknet med 2014. Økte offentlige stønader ga det største bidraget til inntektsveksten i fjor med rundt 1,5 prosentpoeng. Deler av denne økningen skyldes kompensasjon for nye regler for beskatning av uføretrygd fra folketrygden. Netto renteinntekter ga også, som følge av lavere renter, et klart vekstbidrag til inntektsutviklingen i fjor. Økte skatter på inntekt og formue bidro derimot til å trekke ned inntektsveksten ettersom effektene av beskatning på uføretrygd var større enn skattelettene som ble gitt husholdningene.

I årene etter finanskrisen har konsumveksten vært nokså svak og gjennomgående svakere enn inntektsveksten. Det samlede konsumet i husholdningene økte i 2015 med moderate 2 prosent, mens varekonsumet steg med bare 1,1 prosent. Kjøp av transportmidler og klær og sko trakk veksten i varekonsumet nokså klart opp på årsbasis i fjor. Konsum av matvarer, som utgjør om lag 10 prosent av samlet konsum, økte derimot med beskjedne 0,6 prosent. En viktig konsumvaregruppe som kjøp av møbler og hvitevarer utviklet seg også meget svakt med et fall på 2,9 prosent. Sesongjusterte tall viser at varekonsumet falt gjennom andre halvår i fjor på nokså bred basis, blant annet innenfor kjøp av transportmidler, klær og sko og sportsutstyr. I januar økte varekonsumindeksen sesongjustert med hele 0,9 prosent. Oppgangen må imidlertid ses i sammenheng med nedgangen i desember, og nivået på varekonsumet er fortsatt lavere enn i november. Tjenestekonsumet økte på sin side med hele 3,4 prosent i 2015, med særlig store vekstbidrag fra helsetjenester, post- og teletjenester, fritidstjenester samt hotell- og restauranttjenester. Nordmenns konsum i utlandet økte med kun 1,2 prosent i fjor. Svekkelsen av krona gjennom 2015, som har gjort det relativt dyrere å handle i andre land, har i betydelig grad dempet veksten.

Husholdningenes sparing – i form av finansinvesteringer og boliginvesteringer – regnet som andel av disponibel inntekt, har økt med nær 6 prosentpoeng siden finanskrisen i 2008 til et nivå på 9,4 prosent i 2015. Etter finanskrisen kan antakelig deler av den økte sparingen tilskrives forsiktighetsmotivert sparing. Det vil si at husholdningene reduserer konsumet når framtida med hensyn til egen og landets økonomi oppleves som usikker. Økningen i sparingen de siste årene kan også i noen grad tilskrives aldringen av befolkningen og pensjonsreformen som ble innført 1. januar 2011.

Figur 2.6. Inntekt og konsum i husholdninger mv. Sesongjustert, mrd. 2013-kr, kvartal

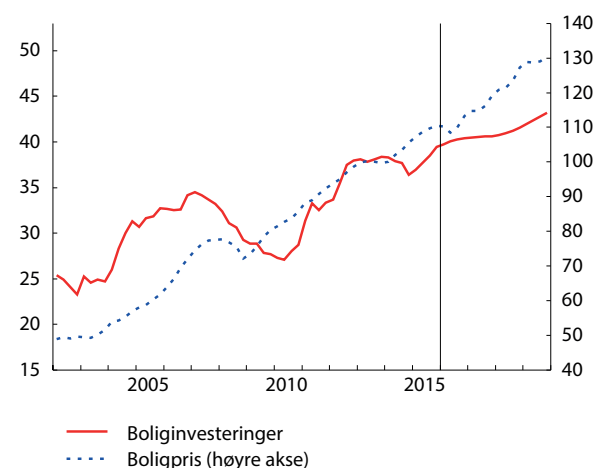
Kilde: Statistisk sentralbvrå.

Utviklingen i konsumet bestemmes i stor grad av forløpet i husholdningenes inntekter, formue og renter. Vi venter at offentlige stønader vil fortsette å gi klare vekstbidrag til disponibel realinntekt gjennom hele prognoseperioden og særlig i 2017. Lønnsinntektene vil fortsette å utvikle seg nokså svakt framover på grunn av relativt lav lønnsvekst. En nokså beskjeden sysselsettingsvekst, særlig i 2016, vil også bidra til å dempe veksten i lønnsinntektene. Skattelette vil derimot bidra positivt til utviklingen i disponibel realinntekt i 2016 og 2017. Netto renteinntekter vil gi et klart bidrag til inntektsveksten på årsbasis i år og neste år som følge av et markant fall i utlånsrentene som årsgjennomsnitt. Høyere inflasjon i år vil imidlertid dempe realinntektsveksten, mens lavere inflasjon i de påfølgende tre årene vil bidra til høyere realinntektsvekst. Vi venter nå en årlig vekst i disponibel realinntekt på knappe 1,5 prosent i år og rundt 2,5 prosent i årene 2017-2019. Positiv utvikling i realboligprisene, bortsett fra et lite fall i 2016, vil kunne gi vekstimpulser til konsumet framover. Alt i alt venter vi nå en konsumvekst på vel 1 prosent i inneværende år, stigende til i underkant av 3 prosent i resten av prognoseperioden. Vi legger til grunn at sparingen gradvis vil falle til noe under 8 prosent i 2019.

2.4. Boligpriser og boliginvesteringer

Som årsgjennomsnitt var boligprisene i 2015 6,1 prosent høyere enn i 2014 ifølge SSBs boligprisindeks. Sesongjusterte tall viser imidlertid en klar tendens til avtakende boligprisvekst gjennom året. I 1. kvartal 2015 var prisveksten 1,6 prosent regnet fra kvartalet før, mens den var redusert til 0,6 prosent i 4. kvartal samme år. Den månedlige boligprisstatistikken fra Norsk Eiendom viser en helt tilsvarende utvikling gjennom 2015. For de to første månedene i 2016 viser denne statistikken sesongjustert boligprisvekst på 0,7 prosent i januar og en liten nedgang på 0,2 prosent i februar. Bak tallene for landet som helhet skjuler det seg store regionale forskjeller i boligprisutviklingen med sterk prisvekst i Oslo og prisfall i Stavanger.

Figur 2.7. **Boligmarkedet. Sesongjustert. Venstre akse mrd. 2013-kr., kvartal, høyre akse indeks, 2013=100**

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Boligprisene og husholdningenes gjeld påvirker hverandre gjensidig. Etter fall i utlånsrentene gjennom 2015 står husholdningene overfor klart lavere realrenter. Det stimulerer låneopptaket. Husholdningenes bruttogjeld vokser nominelt og reelt, men gjeldsveksten regnet fra samme kvartal et år før falt fra om lag 6,5 prosent de tre første kvartalene i 2015 til 6 prosent i 4. kvartal. Denne tendensen understøttes av tall for den innenlandske gjeldsveksten til husholdningene som sesongkorrigert bare vokste med 4,6 prosent, regnet som årlig rate, i perioden november 2015 – januar 2016 sammenlignet med tremånedersperioden før.

På kort sikt påvirkes boligprisene av endringer i husholdningenes forventninger til utviklingen i både egen og landets økonomi. Forventningsindikatoren fra TNS Gallup og Finans Norge har falt i seks kvartaler på rad. Fallet var særlig markert i 4. kvartal 2015, men også 1. kvartal i år viste nedgang, særlig i husholdningenes vurdering av egen økonomi. Indikatorverdien nærmer seg nå verdien i 4. kvartal 2008, som er den laveste siden bankkrisen tidlig på 1990-tallet.

Vi har lagt til grunn at husholdningene vil vurdere de økonomiske utsiktene som svake gjennom hele 2016, og at forventningsindikatoren først i 2017 vil begynne å stige, i takt med at konjunktursituasjonen bedres. Gjeldsveksten vil avta reelt til tross for lavere realrenter og er anslått nominelt til 5 prosent i 2016. Deretter vil den nominelle gjeldsveksten ligge på 4,5 prosent i 2017, før den stiger til over 6 prosent i 2018 og 2019. Husholdningenes disponible realinntekter vil vise lav vekst i 2016, og vi venter at dette vil gi en svak nominell boligprisnedgang de neste kvartalene i år når vi justerer for normale sesongvariasjoner. Siden boligprisene har steget gjennom 2015 og tidlig i 2016 gir dette en boligprisvekst på årsbasis på litt under 1,5 prosent i 2016.

Med klart høyere vekst i husholdningenes disponible realinntekter og vedvarende lave realrenter, venter vi at boligprisveksten blir om lag 5 prosent i 2017, 6 prosent

i 2018 og 5 prosent til 2019. Når vi korrigerer for prisstigningen i prognosebanen, svarer dette til en prosent nedgang i realprisen for boliger i 2016 og en gjennomsnittlig årlig realprisoppgang på litt over 3 prosent i resten av prognoseperioden.

Boliginvesteringene har ifølge kvartalsvis nasjonalregnskap (KNR) steget med 1,6 prosent i 2015 etter et fall gjennom 2014. SSBs byggearealstatistikk viser en klar økning i igangsettingstillatelser for boligareal gjennom 2015. Tall fra Boligprodusentenes forbund understøtter denne utviklingen i igangsettingen. Vi anslår at volumveksten i 2016 blir på om lag 5,5 prosent. I takt med stigende realboligpriser anslår vi at boliginvesteringene vil holde seg på et høyt nivå også i resten av prognoseperioden. Den årlige veksten i boliginvesteringene ventes å bli på 2 prosent i gjennomsnitt for disse tre årene.

2.5. Petroleumsinvesteringer

Petroleumsinvesteringene begynte å falle i 4. kvartal 2013, og har falt kontinuerlig deretter. Nedgangen var spesielt sterk i 3. kvartal i fjor på over 8 prosent, men også nedgangen i 4. kvartal på nærmere 3 prosent var betydelig. Som årsgjennomsnitt gikk investeringene i 2015 ned med hele 14,5 prosent. Etter drøyt to år med nedgang er investeringsnivået ved utgangen av 2015 nede på samme nivå som ved utgangen av 2011. Det er noen tegn til at nedgangen nå er i ferd med å bremse opp. Fallet i 4. kvartal 2015 var under halvparten av gjennomsnittet for de fire foregående kvartalene.

Fallet i petroleumsnæringens investeringer i 4. kvartal i fjor er særlig tydelig for boring og rørledninger, som gikk ned med 5,6 prosent fra kvartalet før. Investeringer i plattformer og borerigger som falt med hele 11,3 prosent i 3. kvartal i 2015, steg med 2,7 prosent i 4. kvartal og bidro dermed til å dempe investeringsnedgangen.

Investeringsnedgangen i etterkant av finanskrisen i 2008 ble relativt kortvarig og moderat. Leteinvesteringene og produksjonsboringen falt lite og nedgangen i 2010 ble nærmest i sin helhet forklart av stans i utbygging av nye felt. Denne gangen ser vi derimot en klar nedgang i samtlige av investeringsartene. Utbedringer på eksisterende felt har blitt skjøvet fram i tid samtidig med at flere prosjekter gradvis har blitt ferdigstilt. Nye felt kan ha blitt utsatt i påvente av at arbeidet for å redusere kostnadene ved utbyggingen skal slå ut i bedret lønnsomhet. Dette har skjedd samtidig med at lavere lønnsomhetsforventninger har trukket ned letelinvesteringene og at produksjonsboringen har falt i takt med lavere plattforminvesteringer. Denne utviklingen ventes å fortsette gjennom 2016, om enn i et noe lavere tempo. Investeringene på Johan Sverdrup er i gang og det ventes igangsetting av flere mindre felt i løpet av 2016. Dette bidrar til å dempe fallet.

Olje- og gassprisene har falt klart gjennom de siste to årene. Fallet i oljeprisen har vært betydelig, dog noe

Boks 2.2. Effekter av økte oljeinvesteringer

Oljeprisen har i de siste månedene vært rundt 30 dollar per fat, noe som står i sterk kontrast til oljeprisnivået på rundt 110 dollar per fat i flere år fram til sommeren 2014. Amerikanske oljeprodusenter har greid å levere olje til langt lavere priser enn hva som var ventet for kort tid siden. Dette har bidratt til at oljeprisen har falt mer enn mange trodde var mulig.

De norske petroleumsinvesteringene begynte å avta nærmere ett år før oljeprisen for alvor begynte å falle. Oljeprisen kan således ikke alene forklare nedgangen i investeringene. En viktig grunn til den svake investeringsutviklingen har vært de høye investerings- og driftskostnadene på norsk sokkel. Utbyggingskostnadene har blitt rapportert å ha gått betydelig ned det siste året. Felt som for kort tid siden var ansett som ulønnsomme selv med priser rundt 60-70 dollar fatet kan dermed være lønnsomme med oljepriser rundt dagens oljepris på knappe 40 dollar. Kostnadsuttene vil isolert sett trekke opp petroleumsinvesteringene.

Usikkerheten rundt oljeprisene er fortsatt stor. Enkelte aktører venter en betydelig høyere oljepris allerede 1-2 år fram i tid, mens andre har et mer forsiktig anslag. Vi har lagt til grunn en oljepris rundt 40 dollar per fat ut 2016 og kun en moderat økning derifra. Oljeinvesteringene vil da fortsette å falle i 2016 og 2017, før det blir et lite oppsving i 2018 og 2019. Skulle oljeprisen komme seg klart opp, vil det med stor sannsynlighet bedre lønnsomheten for flere av de mindre funnene slik at flere felt vil bli utbygd. I tillegg vil leteinvesteringer bli mer lønnsomme på de krevende feltene i Barentshavet noe som gjør at også disse investeringene vil ta seg opp. Usikkerheten knyttet til utviklingen i petroleumsinvesteringene er ikke bare relatert til olje- og gasspriser, men også til blant annet kostnadsutviklingen inkludert evnen til å forenkle utbyggingsløsningene og holdning til prosjektsikkerhet. For å rendyrke effektene på norsk økonomi av endrete petroleumsinvesteringer holdes den økonomiske utviklingen i utlandet uforandret. Vi holder også oljeprisen, innretningen av penge- og finanspolitikken samt valutakurser uendret. I tillegg økes heller ikke den direkte importen av plattformer eller utvinningsnæringens sysselsetting og etterspørsel til den løpende driften. Dette er effekter som kunne ha dempet utslagene. I motsatt retning trekker husholdningenes forventninger til egen og norsk økonomis framtid som heller ikke endres.

Høyere petroleumsinvesteringer gir i første omgang økt aktivitet i verfts- og verkstedindustrien, i bemanningsbyråene som leier ut til verftene i tillegg til næringen

tjenester i tilknytning til utvinning som leverer en stor del av ingeniørtjenestene og boretjenestene som petroleumsnæringen etterspør. Virkningene spres raskt til de fleste næringene i økonomien slik at sysselsetting og lønn stiger. Dette trekker opp husholdningenes samlede realinntekter slik at konsumet og boligetterterspørselen stiger. Høyere produksjonen krever at realkapitalen justeres opp. Dermed stiger også investeringene i fastlandsnæringene, noe som bidrar til ytterligere økt etterspørsel. En stor del av leveransene, særlig næringsinvesteringene, har et høyt innslag av import som stiger og demper effektene på norsk verdiskaping. Moderate effekter på lønn gjør at eksporten ikke faller til tross for økt aktivitet i økonomien.

Samlet viser denne beregningen at 10 prosent høyere petroleumsinvesteringer øker BNP Fastlands-Norge med 0,5 prosent etter 4 år, gir nær 0,1 prosentpoeng lavere arbeidsledighet og 0,2 prosent høyere lønn. Dette er i seg selv ikke store tall, men hvis denne investeringsøkningen skulle skje i 2017 ville det hevet vårt anslag for veksten i BNP Fastlands-Norge i 2017 fra 2,3 til 2,7 prosent og med dette styrket omslaget i norsk økonomi klart. Beregningen illustrerer også konsekvensene av en kraftigere nedgang enn den vi legger til grunn ved å snu fortegnene. Et ytterligere fall i petroleumsinvesteringene på 10 prosentpoeng i hvert av de kommende årene vil trolig være mer enn tilstrekkelig til å hindre at konjunkturuomslaget inntreffer i løpet av vår prognosehorisont.

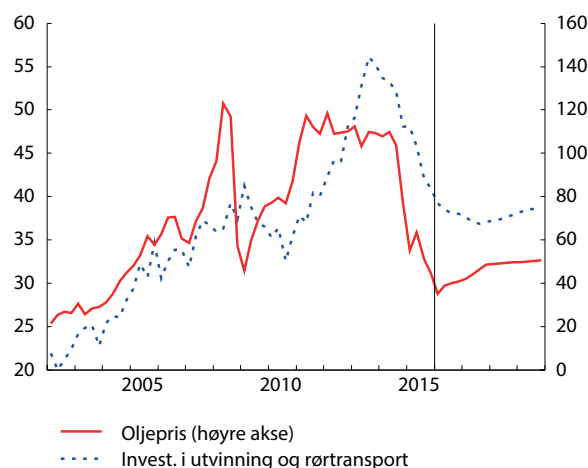
Effekter på norsk økonomi av 10 prosent økte petroleumsinvesteringer. Avvik i prosent fra referansebanen der annet ikke framkommer

	År 1	År 2	År 3	År 4
Husholdningenes konsum	0,1	0,2	0,3	0,4
Investeringer Fastlands-Norge	0,1	0,1	0,2	0,3
Investeringer næringer	0,2	0,3	0,3	0,3
BNP Fastlands-Norge	0,4	0,4	0,4	0,5
Bruttoprodukt, industri	0,6	0,6	0,6	0,6
Eksport	0,0	0,0	0,0	0,0
Import	0,8	0,8	0,9	1,0
Sysselsetting	0,1	0,1	0,2	0,2
Arbeidsledighet, i prosentpoeng	-0,1	-0,1	-0,1	-0,1
Lønn	0,1	0,2	0,2	0,2
KPI	0,0	0,0	0,0	0,0
Husholdningenes realdisponibel inntekt	0,2	0,3	0,4	0,4
Boligpris	0,1	0,4	0,7	1,0
Memo				
Petroleumsinvesteringer	10,0	10,0	10,0	10,0

dempet av kronesvekkelsen. Nedgangen i gassprisene har vært klart mindre enn for oljeprisen, og har dermed bidratt til å dempe fallet i petroleumsinntektene. Vi har lagt til grunn en beskjeden oppgang i oljeprisen, slik at den kommer så vidt over 50 dollar per fat i 2019. Vi legger videre til grunn at gassprisene fortsetter noe ned de nærmeste kvartalene, før også de stiger gradvis. Etter betydelige kostnadsreduksjoner kan dette gi lønnsomhet til både Snorre 2040 og Johan Castberg, slik at disse feltene igangsettes og med det bidrar til et svakt oppsving i investeringene i 2018 og 2019.

Det er stor usikkerhet knyttet til hvordan olje- og gassprisene vil utvikle seg framover. Samtidig faller riggratene kraftig på grunn av overkapasitet i næringen. Tilveksten av ressurser gikk ned og var mindre enn det som ble utvunnet i 2015, til tross for at det ble boret om lag like mange letebrønner i 2015 som i både 2013 og 2014. Oljeselskapene rapporterer klart lavere leteinvesteringer i 2016 noe som trolig skyldes de overnevnte argumentene. Usikkerhetsmomentene ventes å vare ved slik at vi legger til grunn fortsatt nedgang

Figur 2.8. **Petroleumsinvesteringer og oljepris i USD.**
Sesongjustert, mrd. 2013-kr, kvartal

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

i leteinvesteringene i 2016 og at disse investeringene også holder seg lave i årene fram mot 2019.

I våre beregninger har petroleumsinvesteringene som andel av BNP Fastlands-Norge falt fra nær 9 prosent i 2013 til knappe 5 prosent i 2017-2019. Dette er på om lag samme nivå som i 2005. Inkluderes næringens kjøp av varer og tjenester til løpende drift og lønnskostnader tilsvare næringens etterspørsel vel 8 prosent av BNP Fastlands-Norge. Næringen vil med det fortsatt være en viktig del av norsk økonomi, om enn klart mindre enn tidligere.

Olje- og gassutvinningen, målt i energiinnhold, økte med 4,4 prosent i 2015 etter en oppgang på 1,8 prosent i 2014. Dette er første gang siden produksjonstoppen i 2004 at utvinningen økte. Dette skyldes vekst i både olje- og gassutvinningen. På grunn av oppstart på flere felt vil utvinningsnedgangen på eldre felt motvirkes, og gjør at vi venter om lag uendret volum for utvinningen ut vår prognoseperiode.

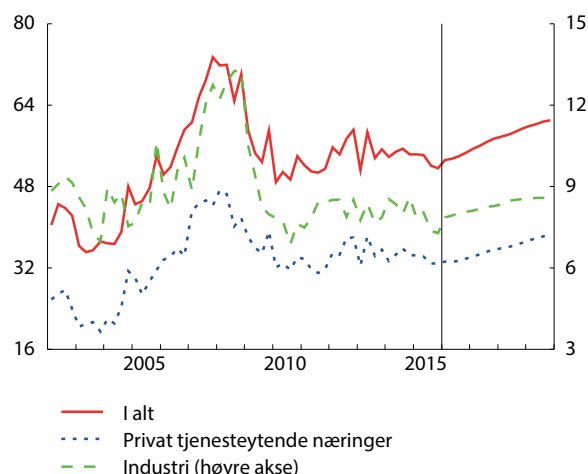
2.6. Næringsinvesteringer

Næringsinvesteringene i Fastlands-Norge har vært relativt stabile siden første halvår 2010. Gjennom 2015 har det imidlertid vært en svak negativ tendens. Investeringene i 4. kvartal 2015 var 5,0 prosent lavere enn nivået i 1. kvartal 2015. Dette er likevel 4,5 prosent høyere enn 1. kvartal 2010. Selv om den svake utviklingen gjennom 2015 favnet bredt er det visse tegn til vekst i investeringene framover.

Industriinvesteringene falt mindre på slutten av fjoråret enn tidligere på året. Et betydelig lavere investeringsnivå innenfor næringsmiddelindustrien, samt fallende investeringer i oljerelaterte næringer – som metallvareindustrien og reparasjon og installasjon av maskiner – forklarer mye av nedgangen. Industriinvesteringene utgjorde i 2015 14,4 prosent av næringsinvesteringene på fastlandet og andelen har vært fallende over lang tid. Industriandelen er 4 prosentpoeng lavere

Statistisk sentralbyrå

Figur 2.9. **Investeringer i Fastlands-næringer. Sesongjustert, mrd. 2013-kr, kvartal**

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

enn i 2008 og 7 prosentpoeng lavere enn i 2002. Tjenesteinvesteringene har hatt motsatt utvikling og i 2015 representerte de 62,3 prosent av de totale næringsinvesteringene i fastlandsøkonomien. Utviklingen i tjenesteinvesteringene forklarer derfor mye av den totale utviklingen i næringsinvesteringene. Selv om tjenesteinvesteringene også viste et fall i 2015, stoppet fallet opp på slutten av året. Både i faglig, vitenskapelig og teknisk tjenesteyting og i transport var det klar vekst. Derimot viste investeringene innen varehandel en negativ utvikling.

Statistisk sentralbyrås siste kartlegging av industribedriftenes anslag på framtidige investeringer indikerer en vekst på om lag 5 prosent i 2016. Det er spesielt innenfor eksportrettede næringer som kjemisk og farmasøytisk industri samt metallindustrien at det ventes en markert vekst, hovedsakelig drevet av de store enkeltprosjektene til Hydro og Yara på henholdsvis Karmøy og Herøya. Innenfor kraftforsyning indikerer anslagene en vekst på om lag 10 prosent i 2016, fra allerede høye nivåer. I 2015 var investeringene innen kraftforsyning på 22 milliarder kroner ifølge Nasjonalregnskapet. Dette er bare 30 prosent mindre enn investeringene i industrien. Anslagene fra investeringstelingen for kraftforsyning i 2016 inkluderer ikke investeringene til de landbaserte vindkraftanleggene på Fosen, Snillfjord og Hitra, som beløper seg til om lag 11 milliarder kroner over 5 år. Byggestart vil være i 2. kvartal 2016 og anleggene er forventet ferdig utbygd i 2020. I tillegg til utbygging av vindmølleparker er det forventet at oppgraderinger av gamle kraftstasjoner vil bidra til vekst i elektrisitetsproduksjonen.

Norges Banks Regionale Nettverk kartlegger den økonomiske utviklingen i Norge gjennom innsamling av informasjon fra bedrifter og virksomheter over hele landet. Rapporteringen fra mars indikerte svakt økende investeringer de neste 12 månedene innen varehandel og innen annen tjenesteyting.

Boks 2.3. Betydningen for norsk økonomi av fallet i internasjonale aksjekurser

I SSBs makroøkonometriske modell KVARTS har vi nylig implementert en finansiell akseleratormekanisme som virker gjennom investeringene i foretakssektoren. Aggregert kreditt og aksjekurser bestemmes her simultant ved at høyere aksjekurser leder til mer kreditt og *vice versa*.

Dette systemet påvirkes så gjensidig og simultant av investeringene via relasjoner for realkapital i hver næring. Internasjonale finansmarkeder er tett integrerte. Sammen med oljeprisen utgjør derfor den globale MSCI aksjekursindeksen en viktig forklaringsvariabel for norske aksjekurser.

I perioden etter den internasjonale finanskrisen har det vært en markert økning i internasjonale aksjekurser. I mange land er aksjekursene langt over den forrige toppen i 2008 (se figur). Siden i fjor sommer har imidlertid børsene falt igjen. I prognosebanen har vi lagt til grunn at nedgangen fortsetter inn i 2. kvartal i år, slik at den totalt blir på rundt 25 prosent, før kursene stiger gradvis tilbake til toppnivået fra sist sommer mot slutten av prognoseperioden.

Med dette som bakteppe, har vi lagd en alternativberegning der den globale aksjekursindeksen holdes fast på toppnivået fra 2. kvartal 2015 gjennom hele prognoseperioden til utgangen av 2019. Ved å sammenlikne denne banen med referansebanen, kan vi illustrere effektene av den internasjonale børsnedgangen og, etter hvert, gjeninnhentingen på norsk økonomi, slik de utspiller seg i KVARTS. Dette er et partielt skift der vi har holdt andre eksogene forklaringsvariabler uendret i forhold til referansebanen. I virkeligheten kunne en tenke seg at vedvarende høye aksjekurser, som i alternativberegningen, ville gå hånd i hånd med høyere økonomisk vekst internasjonalt og høyere etterspørsel etter

norsk eksport. Også rente- og finanspolitikken er uendret i forhold til referansebanen. Kronekursen mot euro bestemmes likevel endogent i modellen.

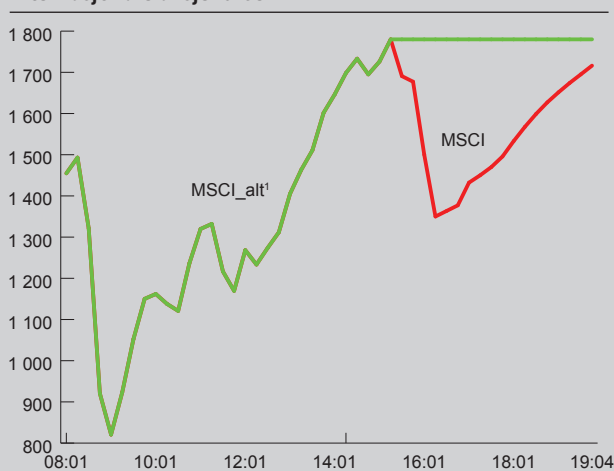
I referansebanen følger norske aksjekurser fallet i den globale aksjekursindeksen tett. Nedgangen i norske aksjekurser bidrar i sin tur til å trekke ned de norske investeringene gjennom akseleratormekanismen. Næringsinvesteringene rammes raskt, med en nedgang på 2,8 prosent i 2016 sammenliknet med alternativbanen. Industriinvesteringene har den sterkeste nedgangen, på 2,3 prosent i 2016, økende til 3,4 prosent i 2017. Nedgangen reverseres etter hvert som aksjekursene tar seg opp igjen. Lavere aktivitet i norsk økonomi fører til noe lavere boliginvesteringer og boligpris. Fastlandsinvesteringene samlet reduseres med i overkant av én prosent i 2016. BNP Fastlands-Norge blir 0,2 prosent lavere i 2016, men effekten avtar gradvis mot null i løpet av prognoseperioden, i tråd med den reduserte effekten på fastlandsinvesteringene. Importen faller noe som følge av høye importandeler i investeringene. Kronekursen og innenlandske priser for øvrig påvirkes i liten grad, og eksporten er dermed så å si uforandret, slik at handelsbalansen bedres noe. For å rendyrke mekanismen med en finansiell akselerators betydning for næringsinvesteringene, har vi sett bort fra eventuelle direkte formueseffekter i konsumet som følge av fallet i aksjekursene. Effekten på konsumet er derfor svak, og i forhold til alternativbanen er konsumet 0,1 prosent lavere fra 2016 og ut prognoseperioden, hovedsakelig som følge av lavere realdisponibel inntekt og lavere boligpriser. Realinntekten faller på sin side som følge av en liten økning i arbeidsledigheten og etter hvert lavere lønninger.

Virkninger av et fall i internasjonale aksjekurser¹

	2015	2016	2017	2018	2019
BNP Fastlands-Norge	0	-0,2	-0,1	0	0
Konsum i husholdningene mv.	0	-0,1	-0,1	-0,1	-0,1
Arbeidsledighetsrate (nivå)	0	0,04	0,03	0,02	0,01
Investeringer Fastlands-Norge	-0,1	-1,2	-0,8	-0,3	0
Næringsinvesteringer	-0,2	-2,8	-1,9	-0,6	0
Industriinvesteringer	-0,1	-2,3	-3,4	-2,1	-1,1
Boliginvesteringer	0	0	0	-0,1	-0,2
Eksport	0	0	0	0	0
Import	0	-0,3	-0,2	-0,1	-0,1
Årslønn	0	0	0	-0,1	-0,1
Boligpriser	0	0	-0,1	-0,2	-0,2
Hovedindeksen på Oslo Børs	-2,7	-20,3	-11,9	-4	0,9
Memo: Global MSCI-aksjekursindeks	-2,7	-21,5	-17,9	-11,1	-5,4

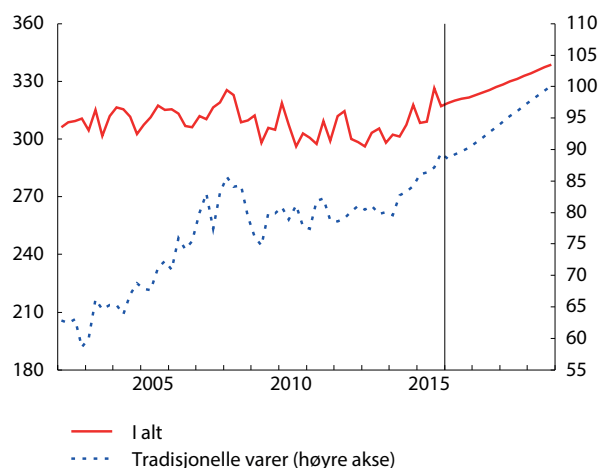
¹ Differansen i prosent mellom referansebanen og alternativbanen der den internasjonale MSCI aksjekursindeksen ligger fast på nivået for 2. kvartal 2015 ut prognoseperioden i alternativbanen.

Internasjonale aksjekurser

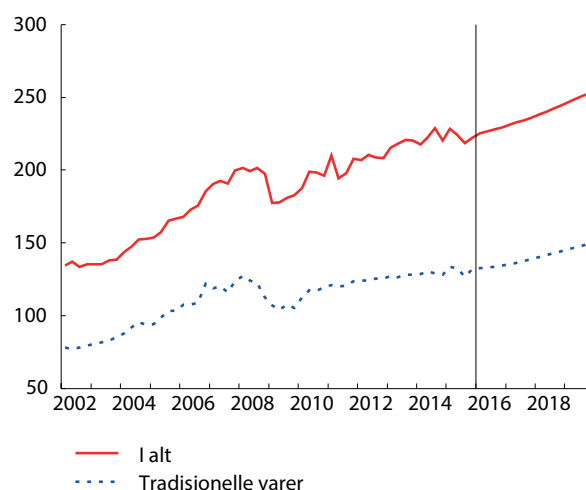
¹ MSCI _alt representerer utviklingen i den globale aksjekursen i alternativbanen.
Kilde: Macrobond og Statistisk sentralbyrå.

Figur 2.10. Eksport. Sesongjustert, mrd. 2013-kr, kvartal

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Figur 2.11. Import. Sesongjustert, mrd. 2013-kr, kvartal

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Vi venter at de gjennomgående svake næringsinvesteringene i 2015 vil snu til beskjeden oppgang framover. Bedrede internasjonale konjunkturer, en svak kronekurs og en lav rente bidrar til at vi framover venter økte investeringer i næringer med liten tilknytning til oljeindustrien. Vi antar at veksten i næringsinvesteringene tar seg opp til om lag 5 prosent i 2017 og at veksttakten deretter vil holde seg i området 3-4 prosent ut prognoseperioden. Selv med denne utviklingen vil investeringsnivået i 2019 være om lag 12 prosent lavere sammenlignet med investeringstoppen i 2008.

2.7. Utenriksøkonomi

Over de siste 30 årene har eksporten av tradisjonelle varer og tjenester om lag tredoblet seg. Etter finanskrisen i 2008 og konjunkturedgangen i 2009-2010 har den årlige veksten i tradisjonell vareeksport vært lavere enn i de to tiårene før finanskrisen. De siste to årene har imidlertid veksten tatt seg opp, til over 5 prosent både gjennom 2014 og gjennom 2015. Volumet av tradisjonell vareeksport i 2015 var således 5,5 prosent høyere enn volumet i 2014. I 4. kvartal i fjor vokste tradisjonell vareeksport med over 10 prosent regnet som årlig rate, ifølge sesongjusterte tall fra KNR.

Denne sterke veksten skyldtes i hovedsak en sterk vekst i eksporten av raffinerte oljeprodukter i siste halvår i fjor. Andre store eksportvaregrupper som bidro positivt til årsveksten var kjemikalier, kjemiske og mineralske produkter med 7,2 prosent årsvekst samt verkstedprodukter med en vekst på 5,5 prosent. Til tross for fall i 3. og 4. kvartal i fjor, vokste eksporten av oppdrettsfisk med over 5 prosent i 2015 i forhold til 2014. Eksporten av fisk og fiskeprodukter gikk derimot ned med over 7 prosent i 2015, etter nedgang i fire av de siste fem kvartalene.

Det samlede volumet av olje- og gaseksport nådde toppen de første årene etter årtusenskiftet. Deretter har det falt med om lag en fjerdedel og er nå tilbake på nivået fra tidlig 1990-tall. De siste to årene har det samlede eksportvolumet så vidt økt, men både olje- og

gaseksporten har svingt mye over kvartalene. Det samme har prisene, og i de siste to kvartalene av 2015 var gaseksporten større enn oljeeksporten regnet både i faste 2013-priser (volum) og i løpende priser (verdi).

Siden konjunkturbunnen i 2009 har eksporten av tjenester vokst med over 20 prosent. Vekstraten har dog vært avtakende. Etter et bredt basert fall i 4. kvartal ble årsveksten 2,6 prosent i 2015. Eksporten av tele-, informasjons-, bank- og forsikringstjenester samt utlendingers konsum i Norge – som til sammen utgjør om lag en fjerdedel av all tjenesteeksport – vokste mye i 2015 og samlet sett med 12 prosent.

Prisveksten for tradisjonell vareeksport har vært avtakende etter 2. kvartal i 2014 og negativ de siste tre kvartalene i fjor. Gjennomsnittlig prisnivå i 2015 var likevel 3,4 prosent over gjennomsnittet i 2014. Det var først og fremst lavere eksportpriser på raffinerte oljeprodukter og på metaller som trakk ned. Mens internasjonale priser på råvarer og lite bearbejdede varer falt mye i fjor, har kronesvekkelsen dempet virkningen på eksportprisene i norske kroner. Likevel var gjennomsnittlig prisnivå for olje- og gaseksporten hele 19 prosent lavere i 2015 enn i 2014. Prisnedgangen var mye større for olje enn for gass. Svakere krone har bidratt til den sterke veksten i utlendingers konsum i Norge i 2015.

Veksten i tradisjonell vareeksport i 2014 og 2015 ventes å fortsette gjennom prognoseperioden. Den svake krona har styrket eksportbedriftenes kostnadsmessige konkurranseevne, men en antatt gradvis styrking av krona framover vil reversere litt av denne gevinsten. Lavere vekst i norske eksportmarkeder i år vil dempe eksportveksten i forhold til i fjor. Vi venter spesielt lav etterspørsel for noen eksportnæringer knyttet til offshore oljeutvikling. Veksten i tradisjonell eksport ventes dermed å ligge under den internasjonale markedsveksten. Produksjonen bestemmer i all hovedsak eksporten av olje og gass, som ikke ventes å endre seg mye i prognoseperioden.

Boks 2.4. Importandeler

Bruken av varer og tjenester kan deles inn i produktinnsats og sluttleveringer, som konsum, investeringer og eksport. En del av sluttleveringene kommer direkte fra import, mens resten dekkes av produksjon i Norge. Det meste av produksjon benyttes seg av produktinnsats som i varierende grad kjøpes fra utlandet. Bedriftene kan selv importere produktinnsats eller kjøpe produktinnsats fra norske underleverandører som har importert. Varer og tjenester produsert i Norge har dermed normalt en viss andel import.

I denne boksen beregner vi importandeler for ulike deler av norsk økonomi. Vi gjør dette ved å studere virkningen på importen av de enkelte sluttleveringskomponentene i en statisk kryssløpsmodell. Analysen tar hensyn til bruk av produktinnsats og direkte import av sluttleveringer, men ikke forhold som endringer i relative priser, ringvirkninger fra endringer i inntektsopptjening, behov for endret produksjonskapasitet (investeringer) og endringer i renter og valutakurs. Importandelene er beregnet for år med endelige nasjonalregnskapstall, hvor det siste er 2013.

Av hovedgruppene av sluttleveringskategorier har investeringer den klart høyeste importandelen. Konsum har en andel om lag som gjennomsnittet for samlede sluttleveringer, mens eksport har den laveste importandelen. Generelt er det relativt små endringer i importandelene over tid.

Vi splitter opp totale nyinvesteringer etter både art og næring. Importandelen for investeringer i bygg og anlegg er relativt beskjed, mens den er høy for skip og maskiner. Øvrige investeringsarter, som inkluderer plattformer og borerigger, samt maskiner, har også et betydelig innslag av import. Av næringene har utenriks sjøfart den høyeste importandelen. Importandelen for petroleumsvirksomheten falt i 2012, men steg noe i 2013. For investeringer i boligsektoren ligger importandelen klart lavere.

Konsum står for halvparten av de totale sluttleveringene. I husholdningenes konsum er det store variasjoner mellom de ulike undergruppene. Nordmenns konsum i utlandet er i sin helhet regnet som import. Undergruppen diverse varer – som består av varer som klær og skotøy, forbrukerelektronikk og møbler – har den høyeste importandelen for innenlandsk konsum, mens også egne transportmidler har et betydelig innslag av import. Ettersom det produseres svært få biler i Norge kan kanskje importandelen for denne siste gruppen (på rundt 37 prosent) oppfattes som overraskende lav. Forklaringen ligger i at avanse og avgifter utgjorde om lag to tredjedeler av utgiftene ved bilkjøpene i 2013. Energivarer produseres i hovedsak i Norge, men til tross for høy oljeproduksjon importeres det betydelig med bensin og diesel. I perioder med lav kraftproduksjon importeres det dessuten kraft fra våre naboland. I sum bidrar dette til at 16 prosent av energivarene i husholdningenes konsum er importert. Offentlig konsum, som i stor grad består av lønnskostnader, framstår som den komponenten med klart lavest importandel.

Også for eksport er det betydelig variasjoner mellom de ulike undergruppene. Eksport av utenriks frakttjenester og tradisjonelle varer har et høyt importinnhold, noe som skyldes at mye av produktinnsatsen kjøpes utenfor Norge. Eksport av olje og gass skiller seg ut med en liten andel import. Dette følger av at mesteparten av produksjonsverdien består av petroleumsrente. Denne var betydelig i 2013 ettersom oljeprisen på den tiden fremdeles lå på et høyt nivå.

Importandeler

	Andel	Importandel		
	2013	2011	2012	2013
Samlede sluttleveringer ^{1,2}	1,00	23,0	23,0	23,4
Konsum	0,50	21,5	22,1	22,4
Konsum i husholdn. og ideelle org. ³	0,32	27,9	29,2	29,4
Nærings- og nytelsesmidler	0,05	27,2	29,0	29,9
Energivarer mm.	0,02	16,2	15,9	16,4
Egne transportmidler	0,02	34,1	36,4	36,8
Div. varer	0,06	44,2	46,4	47,8
Bolig	0,05	6,0	6,7	6,2
Andre tjenester	0,11	17,7	18,6	17,8
Nordmenns konsum i utlandet	0,02	100,0	100,0	100,0
Offentlig konsum	0,17	9,4	8,7	9,2
Nyinvesteringer	0,18	37,8	35,0	35,2
Etter art:				
Bygninger og anlegg	0,07	21,4	21,3	20,7
Skip	0,00	63,0	67,2	67,9
Øvrige arter	0,10	49,3	43,1	44,2
Etter næring:				
Fastlands-Norge	0,12	33,1	32,1	32,2
Off. forvaltning	0,03	30,3	27,6	28,0
Industri	0,01	33,6	42,3	44,7
Andre vareproduserende næringer	0,01	41,4	38,8	41,9
Boliger	0,03	21,4	21,3	20,7
Andre tjenesteytende næringer	0,04	38,9	40,0	40,5
Utvinning og rørtransport	0,06	43,5	39,2	40,3
Utenriks sjøfart	0,00	62,4	66,0	63,8
Eksport	0,31	17,8	17,7	18,3
Trad. varer	0,10	32,2	32,7	32,2
Olje og gass	0,15	4,4	3,2	3,4
Andre varer	0,00	27,9	28,5	30,9
Utenriks sjøfart mm.	0,02	41,7	53,6	55,1
Andre tjenester	0,04	20,3	25,1	23,9

¹ Kolonne 1 summeres ikke til 1 fordi lagerendringer er utelatt.

² Andel av sluttleveransenes verdi.

³ Husholdningenes konsum er regnet inklusiv korreksjonsposten nordmenns konsum i utlandet. Salg av brukt realkapital er tatt bort fra eksporten.

De siste seks årene har veksten i importen av tradisjonelle varer vist en avtakende tendens. Fra en gjeninnhentende høy vekst etter finanskrisen på over 9 prosent i 2010 falt veksten til 1,5 prosent i 2015. Importen av raffinerte oljeprodukter (som var om lag like stor som eksporten av raffinerte oljeprodukter), data- og elektronisk utstyr samt biler bidro mest til veksten i fjor. I både 3. og 4. kvartal ble det importert et kampply til over en milliard kroner hver. Samlet import av tjenester var om lag uendret fra 2014 til 2015. Importen av finans- og forretningstjenester økte med over 10 prosent, mens importen av oljerelaterte tjenester falt med vel 15 prosent. Veksten i nordmenns konsum i utlandet flatet ut i 2014 og vokste nesten ikke i 2015. Kronesvekkelsen forklarer mye av denne utviklingen.

Fra og med 2012 til og med 2015 har krona svekket seg med 19 prosent målt med den importveide kronekursen. Dette har bidratt til vekst i importprisene, som var om lag 12 prosent over samme periode.

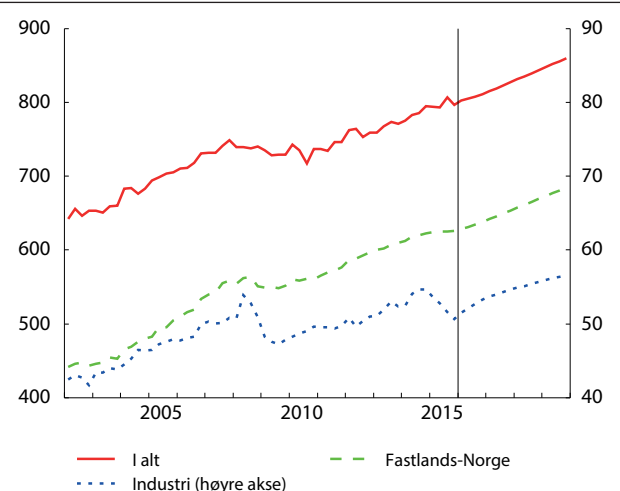
Vi venter at økt vekst i innenlandsk etterspørsel i år vil bidra til å trekke importveksten litt opp fra fjorårets lave vekstrate. Tidsforsinkete effekter av krone-svekkelsen vil øke importprisveksten, noe som isolert sett vil dempe veksten i importvolumet i år. Import av kampply og en forventet kronestyrking vil bidra til å øke importveksten fra 2017.

Stor oljeprisnedgang og betydelig bytteforholdstap som følge av lavere eksportpriser og svekket krone reduserte handelsoverskuddet med nesten 110 milliarder kroner fra 2014 til 2015. Lav oljepris og fortsatt bytteforholdstap ventes å senke handelsoverskuddet mye også i år. Deretter antas stigende oljepris og forbedret bytteforhold å bidra til en moderat økning i handelsoverskuddet, som likevel kan holde seg på nivåer fra 1990-tallet. Driftsbalansen overfor utlandet som andel av BNP ventes å holde seg på om lag 4-5 prosent i prognoseperioden.

2.8. Aktivitetsutviklingen

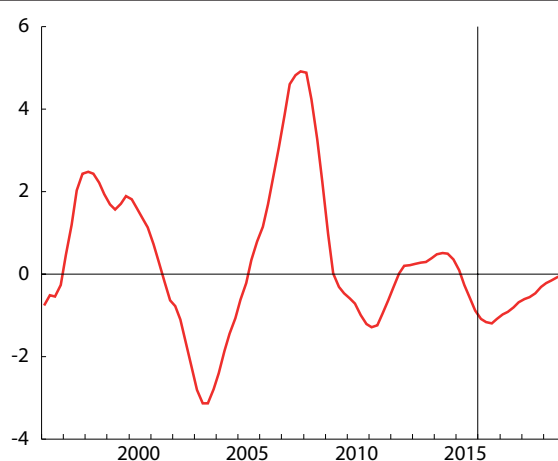
BNP Fastlands-Norge økte med kun 1,0 prosent i 2015, etter nær nullvekst gjennom andre halvår. Veksten har nå i seks kvartaler på rad vært svak og godt under det vi anslår som trendvekst på om lag 2 prosent. Vi må tilbake til 2009 for å finne tilsvarende lave vekstrater. Den svake utviklingen i industrien, og da spesielt i oljerelaterte næringer, har særlig bidratt til å trekke ned veksten. På den andre siden har en klar oppgang i bygg- og anleggsnæringen løftet veksten noe. BNP i alt, som inkluderer petroleumsnæringen og utenriks sjøfart, økte med 1,6 prosent i 2015. Bruttoproduktet i utenriks sjøfart falt på årsbasis, mens petroleumsnæringen falt i tre av fjorårets fire kvartaler. Sterk vekst i 3. kvartal bidro til at årsveksten i utvinning likevel ble på drøye 4 prosent. Det alene forklarer hvorfor BNP i alt steg mer enn BNP Fastlands-Norge.

Figur 2.12. Bruttonasjonalprodukt. Sesongjustert, mrd. 2013-kr, kvartal

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Figur 2.13. BNP Fastlands-Norge. Avvik fra beregnet trend i prosent

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Veksten i utvinningen (målt i faste priser) er imidlertid en dårlig indikator på hvordan petroleumsnæringen påvirker norsk økonomi for tiden. Etterspørselen fra næringen har falt markert. Det setter tydelige spor i produksjonsbildet i mange andre deler av økonomien. Industrien er spesielt utsatt, og bruttoproduktet i alle de mest rendyrkede leverandørnæringene gikk kraftig ned i 4. kvartal i fjor og i stor grad også tidligere på året. Den største nedgangen kom i industrinæringen reparasjon og installasjon av maskiner og utstyr, som falt med nesten 10 prosent fra 3. til 4. kvartal. Bruttoproduktet i verfts- og transportmiddelindustrien falt også i 4. kvartal, men mindre enn i de foregående fire kvartalene. Det kan trolig ses i sammenheng med den kraftige økningen i eksporten. Som årsgjennomsnitt ble nedgangen for næringen hele 14,5 prosent i fjor. Bruttoproduktet i tjenester tilknyttet utvinning gikk ned med rundt 12 prosent fra 2014 til 2015.

Selv om fallet var klart størst i de oljerelaterte næringene, har aktivitetsnivået i industrien falt på bred basis – til tross for en betydelig forbedring i den kostnadsmessige konkurranseevnen som følge av en svakere kronekurs og moderat lønnsvekst. Enkelte råvarebaserte industrinæringer har riktignok opplevd en viss vekst den siste tiden. Bruttoproduktet i papirindustrien steg relativt markert i fjorårets to siste kvartaler. Kjemisk og farmasøytisk industri opplevde god vekst gjennom hele året. Samlet sett falt likevel bruttoproduktet i industrien med 1,5 prosent fra 3. til 4. kvartal, og med drøye 3 prosent fra 2014 til 2015.

Utviklingen i vareproduserende næringer utenom industri og bergverk var blandet gjennom fjoråret. Veksten i bygg- og anleggsnæringen var positiv gjennom hele året, selv om den avtok mot slutten. Fra 3. til 4. kvartal steg bruttoproduktet med kun 0,4 prosent. Nivået samlet for 2015 var 3,1 prosent høyere enn i 2014. De lave rentene er trolig en viktig drivkraft bak den positive utviklingen. Det samme er økte offentlige investeringer. Utviklingen i vareproduksjon på fastlandet utenom industri domineres ellers av næringer som i stor grad påvirkes av naturgitte forhold, som fiske, jordbruk og kraftproduksjon. Utviklingen i disse næringene forteller oss derfor ikke så mye om den underliggende konjunktursituasjonen. Primærnæringene samlet falt med 0,6 prosent fra 3. til 4. kvartal, men steg med 1,8 prosent som årsgjennomsnitt fra året før. Bruttoproduktet i kraftforsyning steg i de to første kvartalene i fjor, men falt i de to siste.

Bruttoproduktet i tjenesteytende næringer utenom offentlig forvaltning steg med kun 0,1 prosent fra 3. til 4. kvartal. Dette etter nær nullvekst også i de tre første kvartalene av fjoråret. Som årsgjennomsnitt økte bruttoproduktet med 1,0 prosent – altså samme vekstrate som for BNP Fastlands-Norge. Innad i denne gruppen var veksten sterkest i hotell- og restaurantvirksomhet. Bruttoproduktet for næringen steg nokså jevnt gjennom hele året, og økte med rundt 7 prosent sammenliknet med året før. Dette er i stor grad en følge av den svake kronekursen som har bidratt til at flere utenlandske turister kommer hit og at nordmenn i større grad ferierer i Norge. Også bank- og forsikrings-tjenester vokste relativt solid i fjor: Bruttoproduktet steg med 1 prosent fra 3. til 4. kvartal og med nesten 4 prosent fra 2014 til 2015. Bruttoproduktet i offentlig forvaltning steg på sin side med 0,5 prosent fra 3. til 4. kvartal. Dette var en marginalt høyere vekst enn i de tre foregående kvartalene. For året 2015 økte bruttoproduktet med 1,7 prosent. Offentlig forvaltning hadde altså en høyere vekst enn den innenlandske økonomien forøvrig og bidro dermed også positivt til veksten i BNP Fastlands-Norge. Det er likevel verdt å merke seg at vekstraten var klart lavere enn anslått trendvekst for BNP Fastlands-Norge.

I tiden framover venter vi at produksjonsutviklingen i norsk økonomi gradvis bedrer seg sammenliknet med fjoråret. Redusert etterspørsel fra petroleumsnæringen

vil riktignok legge en demper på det generelle aktivitetsnivået i noe tid framover. På den andre siden vil tidsforsinkede effekter av kronevekkelsen gi bedring i den kostnadsmessige konkurranseevnen til store deler av næringslivet.

Vi anslår at industrien samlet sett vil utvikle seg svakt gjennom det meste av inneværende år, men ta seg noe opp mot slutten av året. De delene av industrien som leverer mye til petroleumssektoren, som verftsindustrien, anslås å falle videre i år. På litt lengre sikt vil derimot også disse næringene vokse noe, parallelt med at etterspørselsimpulsene fra petroleumsnæringen gradvis blir mindre negative og etter hvert snur til å bli positive. For annen industri anslår vi en viss vekst allerede i år, og en sterkere vekst i årene deretter. Eksportrettet industri vil også dra nytte av at utenlandsk etterspørsel tar seg noe opp framover.

Vi anslår videre at aktivitetsveksten gradvis bedrer seg også i andre fastlandsnæringer i løpet av året, drevet av blant annet økte bolig- og næringsinvesteringer. Bygg- og anleggsektoren vil trolig være en viktig vekstdriver i årene som kommer, selv om vekstbidragene blir svakere mot slutten av vår prognosebane. Veksten i etterspørselen fra offentlig forvaltning anslås å bli stabil høy de neste fire årene, men likevel noe under anslått trendvekst for BNP Fastlands-Norge.

Samlet gir dette en langsom økning i aktivitetsveksten i store deler av fastlandsøkonomien framover. Vi anslår at veksten i BNP Fastlands-Norge som årsgjennomsnitt blir på 1,4 prosent i år, før den øker til 2,4 prosent i løpet av de tre påfølgende årene. Disse vekstratene er noe høyere enn det vi anslår som trendvekst. Anslagene impliserer altså at vi neste år kommer inn i en meget svak konjunkturoppgang.

2.9. Arbeidsmarkedet

Den svake produksjonsutviklingen har bidratt til at sysselsettingen økte med bare 0,6 prosent i 2015, mot 1,1 prosent i de to foregående årene. Sysselsettingen økte moderat med 0,4 prosent gjennom de tre første kvartalene i 2015, men falt 0,1 prosent i 4. kvartal.

De siste årene har det vært betydelige forskjeller i sysselsettingsutviklingen mellom næringene og det har skjedd store endringer i sysselsettingsmønsteret. Det var lenge særlig sterk sysselsettingsvekst i tjenester tilknyttet utvinning av råolje og naturgass. Det siste året har sysselsettingen i denne næringen falt med vel 6 prosent. Sysselsettingen i industri som primært leverer til petroleumsnæringen, som verfts- og transportmiddelindustri samt reparasjon og installasjon av maskiner og utstyr, har også falt det siste året. Samlet er sysselsettingen i industrien redusert med vel 2 prosent fra 2014 til 2015. Sysselsettingen i bygg og anlegg økte derimot med 2,6 prosent i samme periode. I stats- og kommuneforvaltningen økte sysselsettingen med henholdsvis 1,2 og 0,7 prosent.

Veksten i arbeidsstyrken begynte å avta mot slutten av fjoråret. Etter at arbeidsstyrken hadde steget med rundt 0,9 prosent gjennom de tre første kvartalene i 2015, gikk den ned med 0,1 prosent i 4. kvartal. I 2015 var det 30 000 flere personer som flyttet til Norge enn som flyttet ut av landet. Dette er den laveste nettoinnflytting siden EU-utvidelsen i 2007. Det må sees i sammenheng med at det norske arbeidsmarkedet har blitt mindre attraktivt ettersom høy arbeidsledighet og en svak krone bidrar til en nedgang i forventet lønn målt i internasjonal kjøpekraft.

I de tre første kvartalene i 2015 økte arbeidsstyrken mer enn sysselsettingen, slik at arbeidsledigheten gikk opp. Ifølge AKU var arbeidsledigheten 4,1 prosent i 1. kvartal, og økte til 4,6 prosent i 3. kvartal 2015. Arbeidsstyrken falt like mye som sysselsettingen i 4. kvartal 2015, slik at arbeidsledighetsraten forble uendret. Gjennomsnittlig arbeidsledighetsrate i 2015 var 4,4 prosent, en oppgang fra 3,5 prosent året før. Fra 3. kvartal 2015 til perioden november-januar økte imidlertid sysselsettingen noe mer enn arbeidsstyrken, slik at arbeidsledighetsraten ble redusert til 4,5 prosent.

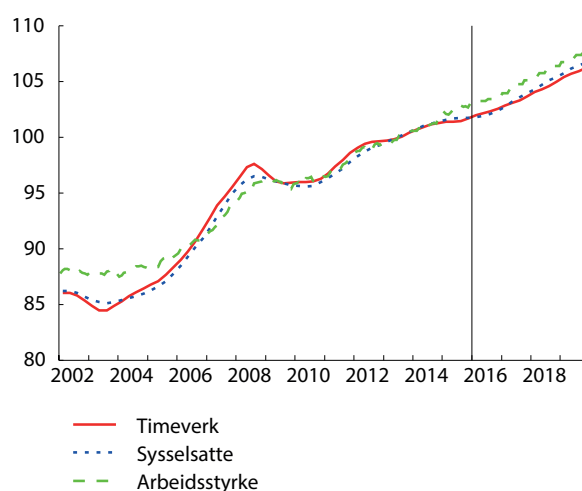
Økningen i registrerte arbeidsledige og personer på tiltak i prosent av arbeidsstyrken var ifølge NAV mindre enn ledighetsøkningen i AKUI i 2015. NAVs statistikk for registrerte helt ledige og summen av disse og personer på tiltak viser imidlertid også en klar økning gjennom 2015. Gjennomsnittlig antall helt ledige økte med 5 300 personer fra 2014 til 2015. Ved utgangen av februar 2016 var vel 108 400 personer enten på tiltak eller registrerte helt ledige, en økning på over 1 000 personer fra desember 2015 når man justerer for normale sesongvariasjoner.

Arbeidsledighetsutviklingen er svært forskjellig i ulike fylker. I Rogaland og Hordaland, hvor arbeidsmarkedet er svært tett knyttet til petroleumsvirksomheten, har ledigheten økt spesielt mye. I noen regioner har ledigheten falt, mye som følge av de positive impulsene fra svakere krone, ekspansiv finanspolitikk og lav rente.

Selv om det er oppgang i arbeidsledigheten for flere yrkesgrupper, er det ingeniører og ikt-fag som hadde den klart største prosentvise økningen. Det har også vært en klar økning i arbeidsledigheten innen industrien.

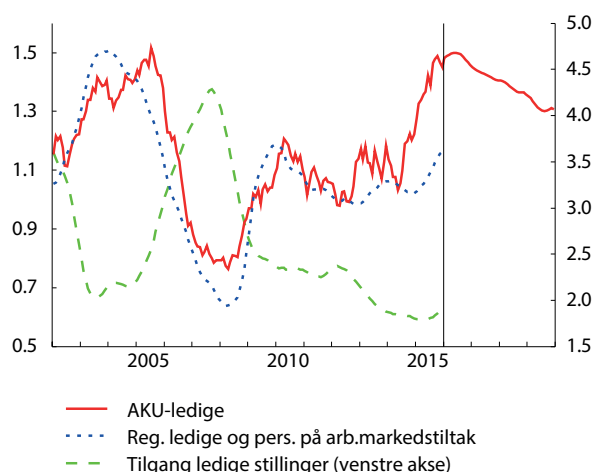
Et slakkere arbeidsmarked gjenspeiles også ved at det er betydelig færre utlyste stillinger enn tidligere. Nedgangen i ledige stillinger var spesielt stor i 4. kvartal 2015, da antallet var 10 prosent lavere enn samme kvartal året før. Når antallet ledige stillinger per jobbsøker faller, kan det betraktes som at jobbutsiktene til de arbeidsledige har forverret seg. Det er nedgang i nesten alle næringer, men nedgangen er spesielt stor i olje- og gassvirksomhet samt forretningsmessig tjenesteyting. Forretningsmessig tjenesteyting leier også ut mye arbeidskraft til andre næringer. Antallet ledige stillinger økte noe i varehandelen i 4. kvartal.

Figur 2.14. **Arbeidsstyrke, sysselsetting og timeverk.**
Sesongjusterte og glattede indekser, 2013=100

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Figur 2.15. **Arbeidsledige og tilgangen på ledige stillinger.**
Prosent av arbeidsstyrken. Sesongjustert og glattet

Kilde: Arbeids- og velferdsetaten og Statistisk sentralbyrå.

Veksten i utførte timeverk var om lag på nivå med sysselsettingsveksten i fjor. Normalt øker utførte timeverk mindre enn sysselsettingen i en konjunktur-nedgang, men dette ble motvirket av at det var en arbeidsdag mer i 2015 enn i 2014. Isolert sett trakk dette gjennomsnittlig arbeidstid opp med anslagsvis 0,3 prosent.

Sysselsettingen anslås å utvikle seg svakt i år og øke noe mer i årene deretter. Bedringen vil komme i de fleste næringer. Økte petroleumsinvesteringer etter 2017 vil også øke sysselsettingen i næringer som er knyttet til petroleumsvirksomheten.

Svak krone og relativ høy arbeidsledighet i Norge kan gi lavere arbeidsinnvandring og bidra til å dempe økningen i arbeidsstyrken. I 2019 venter vi at store deler av tilstrømningen av asylsøkere i andre halvår i fjor for alvor begynner å melde seg i arbeidsmarkedet. Vi regner med at arbeidsstyrken ikke vil stige mer enn sysselsettingen i de neste årene slik at arbeidsledigheten når

Boks 2.5. Forutsetninger knyttet til asylsøkere

I andre halvår 2015 økte antall asylsøkere kraftig. Mens det i 2014 kom 11 500 personer, kom det vel 31 000 i fjor. I denne boksen gjør vi rede for våre anslag knyttet til strømmen av asylsøkere utover 11 000 personer. Anslagene avviker noe fra forutsetninger vi gjorde i våre anslag fra desember 2015. Nedenfor fokuserer vi spesielt på:

- Antall asylsøkere og virkningen på befolkningsutviklingen og arbeidsstyrken.
- Kostnadene knyttet til asylsøkerne, og hvordan vi fører kostnadene.

Asylsøkere og befolkning

Vi legger til grunn at toppen av asylanttilstrømmingen er passert og at asylsøkertallet i 2016 og 2017 blir 20 000 i hvert av årene. I 2018 og 2019 har vi forutsatt at den årlige strømmen av asylsøkere reduseres til 15 000 personer. Det forutsettes også at 16 prosent av asylsøkerne er mindreårige.

Vi antar at 75 prosent av asylsøkerne får innvilget asyl i det femte kvartalet etter ankomst, og at de da blir bosatt og teller med i befolkningen. Av de som kom i 3. kvartal 2015 blir dermed 75 prosent bosatt i 4. kvartal 2016. De som får avslag forutsettes å forlate landet og at dette skjer med like store andeler i hvert av de fem første kvartalene etter ankomst.

Under disse forutsetningene vil den ekstra store asylsøker-tilstrømmingen øke årsgjennomsnittet av befolkningsstørrelsen med 17 000 personer i 2017, økende til 30 000 personer i 2019. Dette bidrar isolert sett til å heve den årlige befolkningsveksten i perioden med om lag 0,15 prosent i gjennomsnitt. Vi antar at arbeidstilbudet som følge av dette vil øke med 2 700 personer i 2018 og 10 000 personer i 2019.

Kostnader

De budsjettmessige følgene av flere asylsøkere er på kort sikt knyttet til behandlingen av asylsøknader og kostnader til innkvartering, mat osv. Vi baserer oss i stor grad på informasjon fra og forutsetninger som er gjort i regjeringens tilleggsproposisjon knyttet til de økte flyktningeankomstene. Vi forenkler og fører 75 prosent av kostnadene før bosetting som offentlig konsum og resten som stønader til utlandet/tjenesteeksport, se boks 5.3 i kapittel 5 for en nærmere redegjørelse av hvordan dette føres i nasjonalregnskapet.

Kostnadene forbundet med asylsøkerne etter at de har blitt bosatt forutsettes fordelt slik at 75 prosent av kostnadene til de voksne er i form av stønader og resten offentlig konsum. Av utgiftene til de enslige mindreårige antar vi at et tilsvarende beløp som for de voksne føres som stønad og resten som offentlig konsum. Vi legger til grunn at 2,5 prosent av de ekstra bosatte vil komme i arbeidsstyrken i hvert kvartal fram mot at det toårige introduksjonsprogrammet er ferdig. Fra og med dette tidspunktet forutsettes det at 60 prosent av de som ikke er mindreårige enslige klarer å finansiere sitt opphold uten spesielle stønader. Det vil spesielt redusere kostnadene i 2019 hvor det vil være mange som er ferdige med introduksjonskurset.

Utgiftsøkningen fra den ekstra strømmen av asylsøkere anslås til 1,8 milliarder kroner i 2015, 6,4 milliarder kroner i 2016, mens toppen nås i 2018 med 10,6 milliarder kroner. Dette bidrar til å heve veksten i offentlig konsum med 0,4 prosentpoeng i 2016 og veksten i stønadene til husholdningene med 0,7 prosentpoeng. Øvrige impulser mot økonomien kan betegnes som små innenfor vår prognosehorisont.

Endringer som følge av ekstra tilstrømming av asylsøkere

	2015	2016	2017	2018	2019
Asylsøkere og befolkning (personer)					
Ekstra tilgang på asylsøkere	20 200	9 000	9 000	4 000	4 000
Ekstra gjennomsnittlig beholdning av asylsøkere	5 900	21 400	10 100	7 700	4 500
Ekstra befolkning, årsgjennomsnitt	0	700	17 000	23 800	30 000
Ekstra arbeidstilbud			800	2 700	10 000
Kostnader (milliarder 2016-kroner)					
Sum merkostnader	1,8	6,4	9,1	10,6	10,0
Merkostnader, offentlig konsum	1,4	4,6	4,8	5,9	6,0
Merkostnader overføring til utlandet/eksport	0,5	1,5	0,7	0,5	0,3
Merkostnader, stønader	0,0	0,3	3,6	4,2	3,7
Bidrag til veksten i offentlig konsum, prosentpoeng	0,2	0,4	0,0	0,1	0,0
Bidrag til veksten i realstønader til husholdningene, prosentpoeng	0,0	0,1	0,7	0,1	-0,1

en topp på 4,7 prosent i år og faller gradvis ned til 4,1 prosent i løpet av prognoseperioden.

2.10. Lønnsutviklingen

Årslønnsveksten har de to siste årene vært meget lav. Den nominelle veksten falt fra 3,1 i 2014 til 2,8 prosent i fjor, den laveste årslønnsveksten siden krigen. Reallønnsveksten falt fra vel én prosent til i overkant

av 0,5 prosent. Nasjonalregnskapstall viser også at årslønnsveksten samlet, så vel som i industrien, ble på 2,8 prosent i 2015. Det er svært nær den anslåtte rammen fra tariffoppgjøret i 2015, hvor NHO, i forståelse med LO, anslo en ramme på 2,7 prosent. Utviklingen i andre næringer viser at rammen fra frontfaget i stor grad ble fulgt og at det er små forskjeller i lønnsveksten mellom næringene i 2015.

Arbeidsledigheten økte med knapt ett prosentpoeng i fjor. Høyere arbeidsledighet, spesielt innen yrker relatert til petroleumsnæringen, har vært med på å trekke ned veksten i gjennomsnittlig lønn for hele økonomien. Lønnsveksten påvirkes også av lønnsomheten i industrien og størrelsen på arbeidsinnvandringen. Svekkelsen av kronekursen gjennom fjoråret har bidratt til økt lønnsomhet i enkelte konkurranseutsatte næringer. I tillegg har et mindre stramt arbeidsmarked og en svakere krone bidratt til å redusere innvandringen. Det tar imidlertid noe tid før lavere arbeidsinnvandring trekker opp lønnsveksten.

Veksten i gjennomsnittlig årslønn kan dekomponeres i overheng og bidrag fra tariff tillegg og lønns glidning. I industrien er lønns overhenget inn i 2016 på 1 prosent, litt lavere enn året før. Selv om tilleggene i industrien normalt er litt høyere ved hovedoppgjør og at krone svekkelsen har bedret konkurranseevnen, har partene signalisert at årets lønnsoppgjør vil bli moderat. De viktigste kravene til LO er å sikre medlemmenes kjøpekraft, økt minstelønn, økte tillegg til likelønnsprofil og endringer i pensjon. Dermed er det usikkerhet om hvordan tariffoppgjøret i 2016 vil fordele seg på lønn og pensjon. Utenfor industrien er også lønns overhenget inn i 2016 lavt. Det tekniske beregningsutvalget for inntektsoppgjørene (TBU) har beregnet overhenget for flere forhandlingsområder. Overhenget i Virke-bedrifter i varehandelen er 0,7 prosent og i stat og kommune er overhenget henholdsvis 0,5 og 0,7 prosent. Vi legger til grunn at lønnsoppgjøret i industrien fortsetter å være retningsgivende for lønnsutviklingen i andre næringer slik at lønnsoppgjør også utenfor industrien blir moderate.

Veksten i gjennomsnittlig årslønn påvirkes av strukturelle endringer som for eksempel har sitt opphav i endringer i sysselsetting i næringer, yrker eller stillinger med et unormalt lønnsnivå og kategoriseres som lønns glidning. Nedbemanninger rammer i stor grad personer

Tabell 2.4. Gjennomsnittlig lønn for økonomien samlet. Vekst fra året før i prosent, forskjeller i vekst og anslag på bidrag i prosentpoeng

	2012	2013	2014	2015
Lønn per utførte timeverk	4,2	5,0	2,7	2,5
Årslønn, påløpt	4,0	3,9	3,1	2,8
Anslått bidrag til differansen fra endringer i:				
Antall virkedager	0,4	0,8	-0,4	-0,4
Sykefravær	-0,1	0,2	0,0	0,0
Overtid	-0,1	0,1	0,0	0,0
Avtalt ukentlig arbeidstid for heltidsjobber	0,0	0,0	0,0	0,1
Naturallønn	0,0	0,0	0,0	0,0
Lønnskostnader per utførte timeverk	4,7	5,1	3,0	2,8
Lønn per utførte timeverk	4,2	5,0	2,7	2,5
Anslått bidrag til differansen fra endringer i:				
Pensjonskostnader	0,5	0,1	0,2	0,3
Arbeidsgiveravgift	0,0	0,0	0,1	0,0

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

med kort ansiennitet og lav lønn, noe som trekker i retning av at veksten i gjennomsnittlig årslønn i 2016 kan bli noe høyere enn det tariffoppgjørene isolert sett skulle tilsi. I motsatt retning trekker sammensetningen av sysselsettingen på næringer. Nedbemanning i petroleumsnæringen rammer personer med høyt lønnsnivå og dette trekker ned veksten i gjennomsnittlig årslønn for økonomien sett under ett. Samlet anslår vi at gjennomsnittlig årslønnsvekst i 2016 blir 2,5 prosent.

Med vårt anslag på konsumprisveksten vil reallønnsveksten i 2016 bli nær null. Nedgangen i lønnsveksten må ses i sammenheng med at deler av økonomien har fått et betydelig negativt sjokk gjennom oljeprisfallet og den reduserte etterspørselen fra petroleumsvirksomheten, hvilket gir økt behov for omstillinger. Det vil redusere lønnsveksten både ved at kravene i de sentrale lønnsforhandlingene dempes og at lokale tillegg går

Tabell 2.5. Lønn. Prosentvis vekst fra året før

	Årslønn, påløpt			Lønn per timeverk			Lønnskostnad per timeverk		
	2013	2014	2015	2013	2014	2015	2013	2014	2015
I alt	3,9	3,1	2,8	5,0	2,7	2,5	5,1	3,0	2,8
Oljevirkksomhet og utenriks sjøfart	5,4	2,8	0,5	6,7	2,3	0,1	7,1	2,3	-0,2
Fastlands-Norge	3,9	3,1	2,9	4,9	2,7	2,6	5,1	3,0	3,0
Fastlands-Norge utenom offentlig forvaltning	4,0	3,0	2,8	5,1	2,6	2,5	5,1	2,6	2,5
Vareproduserende næringer	3,7	3,1	2,7	4,8	2,6	2,3	4,9	2,6	2,4
Industri og bergverksdrift	3,9	3,2	2,8	4,8	2,8	2,5	5,1	2,8	2,6
Bygge- og anleggsvirksomhet	3,5	2,9	2,7	4,7	2,4	2,3	4,5	2,4	2,3
Annen vareproduksjonen	4,2	3,5	2,6	5,0	3,1	2,3	5,5	3,1	2,3
Tjenesteytende næringer	4,1	2,9	2,8	5,2	2,6	2,6	5,2	2,7	2,6
Varehandel og reparasjon av motorvogner	3,5	2,8	2,7	4,8	2,6	2,8	4,7	2,6	2,8
Overnattings- og serveringsvirksomhet	3,1	2,3	2,0	4,2	2,0	1,8	4,1	2,0	1,8
Finansierings- og forsikringsvirksomhet	5,6	5,0	3,5	6,7	4,5	3,1	6,3	5,0	3,6
Annen tjenesteyting	4,3	2,9	2,9	5,4	2,5	2,5	5,5	2,5	2,5
Offentlig forvaltningsvirksomhet	3,7	3,3	3,1	4,6	3,1	2,9	5,0	3,8	3,8
Statsforvaltningen	3,8	3,4	2,8	4,7	3,1	2,5	4,7	3,9	4,3
Kommuneforvaltningen	3,7	3,2	3,3	4,5	3,1	3,2	5,3	3,7	3,4

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

ned. I motsatt retning trekker bedret lønnsomhet som følge av svekkelsen av kronekursen og en viss bedring i internasjonale konjunkturer. Redusert arbeidsinnvandring vil også kunne trekke opp lønnsveksten. Etter en tid fører bedringen i konjunkturer og reduksjonen i arbeidsledigheten fra 2017 til at lønnsveksten øker. Reallønnsveksten øker noe mer enn den nominelle veksten ettersom konsumprisveksten avtar mot slutten av prognoseperioden.

Utviklingen i lønn og lønnskostnader per timeverk påvirkes av endringer i overtid, sykefravær og avtalt arbeidstid. Også årlige variasjoner i antall virkedager bidrar til at utviklingen i lønn per time avviker fra påløpt årslønn. Veksten i lønn per time var 0,3 prosentpoeng lavere enn årslønnsveksten i 2015. Tabell 2.4 viser at denne økningen i stor grad tilsvarende effekten av at det var én arbeidsdag mer i 2015 enn i 2014. På den andre siden trakk redusert avtalt ukentlig arbeidstid opp timelønnsutgiftene. Det kan skyldes at bedrifter delvis har permittert ansatte uten at lønnen er redusert tilsvarende. Lønnskostnader reflekterer hva arbeidsgiverne må betale for hver utførte arbeidstime. Denne betalingen avviker fra lønn per time ved at også arbeidsgivers trygde- og pensjonskostnader er med i dette lønnsbegrepet. Veksten i lønnskostnader per time var 0,3 prosentpoeng høyere enn veksten i lønn per time i 2015, noe som skyldtes økte pensjonskostnader. De siste fire årene er det denne utgiften som har trukket opp lønnskostnadene.

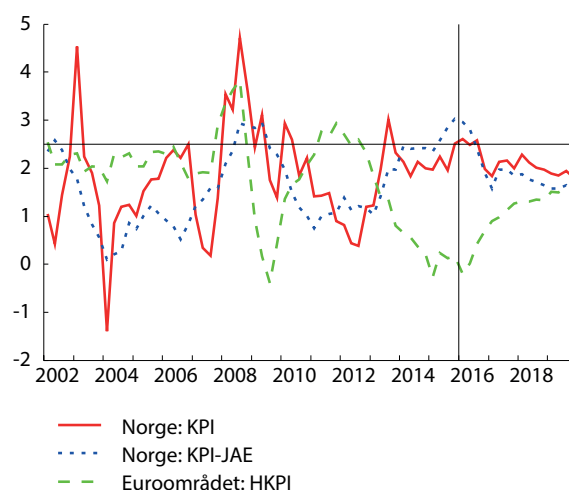
Tabell 2.5 viser utviklingen i henholdsvis årslønn, lønn per time og lønnskostnad per time i de ulike næringene fra 2013 til 2015. De ulike målene for lønnsvekst varierer mellom næringene, men stort sett var veksten i lønn og lønnskostnader per timeverk om lag like i de forskjellige næringene i 2015. Finansierings- og forsikringsvirksomheten er et unntak med en vekst i lønnskostnader per time som var noe høyere enn veksten i lønn per time. Det samme gjelder i statsforvaltningen, der økte pensjonskostnader bidrar til forskjellen. Det var spesielt høy vekst i pensjonskostnader i helseforetakene.

2.11. Prisstigning

Konsumprisindeksen (KPI) steg med 2,1 prosent i 2015, etter at 12-månedersveksten hadde svingt rundt dette nivået gjennom året. Den underliggende prisstigningen målt med konsumprisindeksen justert for avgiftsendringer og uten energivarer (KPI-JAE) steg med 2,7 prosent. I flere år var 12-månedersveksten i KPI-JAE på rundt én prosent, men svekkelsen av krona fra tidlig i 2013 økte inflasjonen noen måneder senere. Svekkelsen har resultert i tiltagende prisvekst i gjennom de tre siste årene, se boks 2.6. 12-månedersveksten i KPI-JAE har etter våren 2015 og fram til januar 2016 ligget om lag på 3,0 prosent.

Fjorårets avgiftsendringer virket nøytralt på veksten i KPI. Fallet i energiprisene i fjor førte imidlertid til at veksten i KPI endte klart under veksten i KPI-JAE. I

Figur 2.16. Konsumprisindeksen. Prosentvis vekst fra samme kvartal året før

Kilde: Statistisk sentralbvrå.

de tre siste årene har prisutviklingen på energivarer i stor grad motvirket endringene i den underliggende prisveksten, slik at veksten i KPI på årsbasis har ligget på eller rett over 2,0 prosent.

Importerte konsumvarer står for nær 1/3-del av KPI-JAE. 12-månedersprisveksten for disse varene var -1,1 prosent i mars 2013. Deretter har prisstigningen for denne gruppen tatt seg gradvis opp og i desember 2015 var den kommet opp i 3,9 prosent. Endringen i prisvekstbidraget fra denne varegruppen kan forklare om lag 3/4-deler av inflasjonsøkningen i perioden. Prisveksten for norskproduserte varer har også økt noe, mens prisveksten for husleier og andre tjenester har vært om lag uendret. Produktinnsatsen utgjør gjerne en større del av vareproduksjon enn av tjenesteproduksjon, og en del av produktinnsatsen er importert. Høyere importpriser på grunn av krone-svekkelsen kan dermed også bidra til å forklare økningen i prisstigningen for norskproduserte varer. Lavere kapitalintensitet i mange tjenesteytende næringer og mindre konkurranse fra utlandet enn i de vareproduserende næringene innebærer også at nedgangen i lønnsveksten raskere får betydning for prisstigningen for tjenester.

Veksten i KPI var i hele fjor lavere enn veksten i KPI-JAE. Prisindeksen for drivstoff og smøremidler har i hver måned vært lavere enn på samme tidspunkt året før, og som årsgjennomsnitt falt disse prisene med 5,4 prosent. Elektrisitetsprisene har derimot svingt en del. I 3. kvartal var de mye lavere enn på samme tidspunkt året før, og som årsgjennomsnitt var nedgangen 3,6 prosent. KPI-veksten var i fjor på det laveste i februar med 1,9 prosent, mens toppen var i november med 2,8 prosent. Den milde vinteren bidro til fall i elektrisitetsprisene i desember og til at KPI-veksten da ble trukket ned til 2,3 prosent. Men kulde i januar i år medførte at elektrisitetsprisene steg med 20 prosent fra måneden før. Dermed økte også 12-månedersveksten i KPI til 3,0 prosent, det samme som for KPI-JAE.

Boks 2.6. Inflasjonsgjennomslag av valutakursendringer

Den importveide kronekursen har svekket seg med nærmere 30 prosent gjennom de siste tre årene. Dette er en svært viktig faktor i inflasjonsutviklingen. Vi skal i denne boksen se nærmere på hvordan en valutakursendring slår ut i prisene over tid.

Først gjør vi en stilisert beregning med SSBs makroøkonometriske modell KVARTS hvor krona svekker seg permanent med 10 prosent. Inflasjonsgjennomslaget av valutakursendringen kommer inn i modellen gjennom bestemmelsen av prisene på norsk import og i noen grad også direkte i bestemmelsen av norske hjemmepriser og eksportpriser. Innretningen av finans- og pengepolitikken forutsettes upåvirket.

Alle importpriser i modellen bestemmes i stor grad av verdensmarkedspriser/kostnadsforhold i utlandet og den importveide kronekursen. På lang sikt vil endringer i kronekursen slå fullt ut i norske importpriser, men det kan ta lang tid. Tidsforløpet i gjennomslaget er generelt forskjellig mellom ulike varer. I tillegg vil det for noen produkter også være forhold i Norge som påvirker importprisene slik at valutakursendringer også vil slå ut i importprisene gjennom tilbakespill fra norsk økonomi.

Ifølge beregningene¹ vil en permanent kronesvekkelse bidra til å heve inflasjonen mest i det fjerde kvartalet etter endringen. En svekkelse på 10 prosent vil da heve veksten i KPI fra samme kvartal året før med 1,76 prosent. Også innenlandske kostnader påvirkes av valutakursen gjennom prisene på importert produktinnsats og gjennom virkninger på lønnskostnadene. Det bidrar til å trekke opp inflasjonen i mange år. I det femte året etter endringen er KPI-veksten fremdeles 0,5 prosentpoeng høyere enn uten svekkelsen. Da er prisnivået om lag 3,5 prosent høyere enn det ville vært uten kronesvekkelsen.

For å få et bedre inntrykk av hvordan svingningene i kronekursen faktisk har påvirket prisstigningsbildet har vi gjort en kontrafaktisk beregning hvor krona holder seg uendret fra 4. kvartal 2010. I det kvartalet var krona nær gjennomsnittet i de ti årene før oljeprisen begynte å falle i 2014.

Tabell 1. Virkninger av 10 prosent svakere kronekurs. Avvik fra referansebanen i prosentpoeng der ikke annet framgår

	1. år	2. år	3. år	4. år	5. år
KPI-vekst	1,52	0,52	0,51	0,50	0,47
KPI-nivå (avvik i prosent)	1,49	2,00	2,51	3,01	3,49
Lønnsvekst	0,89	0,50	0,50	0,50	0,44
Arbeidsledighetsrate	-0,35	-0,43	-0,46	-0,46	-0,44

Sammenliknet med den faktiske utviklingen innebærer det en noe svakere krone i 2011 og 2012, og deretter en gradvis mye sterkere krone.

Den faktiske inflasjonen, målt med veksten i KPI-JAE, økte gradvis fra 0,9 prosent i 2011 til 2,7 prosent i 2015. Uten de faktiske valutakursendringene ville inflasjonen vært betydelig mer stabil enn det som ble realisert. I årene 2011-2014 ville det nesten ikke vært forskjeller i prisstigningstakt, med vekstrater i intervallet 1,5 til 1,8 prosent. I 2015 ville inflasjonen imidlertid ha falt med om lag 1 prosentpoeng fra året før. Denne nedgangen i den kontrafaktiske inflasjonen er delvis en følge av at lønnskostnadene ville økt mindre enn det de faktisk gjorde i 2014 og 2015 fordi arbeidsledigheten ville vært høyere og lønnsomheten i frontfaget vesentlig dårligere med en sterkere krone.

Fallet i den kontrafaktiske inflasjonen henger også sammen med andre forhold enn valutakursen. Ettersom norsk økonomi gikk inn i en klar konjunkturedgang i andre halvår 2014 er det også nærliggende å tro at marginene på mange områder er presset ned. Klarest har nok dette vist seg for leveranser til petroleumsnæringen. I tillegg kommer at energiprisene falt i både 2014 og 2015. Ettersom energi er en viktig produksjonsfaktor i de fleste næringer bidrar det til å trekke ned veksten i KPI-JAE. Utenom valutakursen var det altså flere faktorer som trakk i retning av lavere inflasjonen i 2015 enn i 2014, men kronesvekkelsen bidro til at den likevel gikk opp.

¹ Boug, P., Å. Cappelen og T. Eika (2013): Exchange rate pass-through in a small open economy: the importance of the distribution sector, *Open Economies Review* 24(5), 853-879, er en tidligere studie av inflasjonsgjennomslaget fra valutakurs gjort med KVARTS-modellen.

Tabell 2. Kontrafaktisk beregning - uendret importveid kronekurs fra 4. kvartal 2010. Prosent

	2011	2012	2013	2014	2015
Vekst KPI-JAE, kontrafaktisk	1,5	1,6	1,8	1,6	0,8
Vekst KPI-JAE, faktisk	0,9	1,2	1,6	2,4	2,7
Lønnsvekst, kontrafaktisk	4,5	4,3	4,1	2,6	1,6
Lønnsvekst, faktisk	4,2	4,0	3,9	3,1	2,8
Arbeidsledighetsrate, kontrafaktisk	3,2	3,1	3,5	3,6	4,8
Arbeidsledighetsrate, faktisk	3,3	3,2	3,5	3,5	4,4
Importveid kronekurs, kontrafaktisk	0,9	0,0	0,0	0,0	0,0
Importveid kronekurs, faktisk ¹	-2,4	-1,2	2,2	5,3	10,4

¹ Negativt fortegn betyr appresiering.

Det er utsikter til fortsatt stabil lav vekst i norske lønninger og til en svært moderat internasjonal prisvekst. Tidsforsinkete effekter av kronesvekkelsen som alt har funnet sted vil på kort sikt kunne dra inflasjonen ytterligere noe opp. Inflasjonsutviklingen på litt lengre sikt vil i stor grad påvirkes av det videre forløpet til kronekursen, og i mindre grad påvirkes av endringer i inflasjonsimpulser med bakgrunn i den norske konjunkturutviklingen. Vi legger til grunn at krona vil styrke seg noe gjennom resten av prognoseperioden. Som årsgjennomsnitt anslår vi likevel at krona importveid

vil svekke seg med 2,4 prosent i 2016, men deretter styrker den seg med noe over 1 prosent årlig ut prognoseperioden. Som årsgjennomsnitt blir veksten i KPI-JAE ifølge våre beregninger 2,5 prosent i 2016, altså litt lavere enn i fjor. Produktivitetsveksten vil normalt øke når aktivitetsveksten tar seg opp. Dette ventes, sammen med reduserte tidsforsinkete effekter fra kronesvekkelsen og mer umiddelbare effekter av den moderate styrking framover, å bidra til at inflasjonen gradvis går ned deretter. I 2019 kan veksten i KPI-JAE komme ned i 1,6 prosent.

Tabell 2.6. Konsumprisindeksen. Varer og tjenester etter konsumgruppe

	Vekt ¹	Endring i prosent fra året før				Jan. 2016
		2012	2013	2014	2015	
Totalt	1000	0,8	2,1	2,0	2,1	3,0
Matvarer og alkoholfrie drikkevarer	130,5	1,2	1,1	3,0	2,9	1,8
Alkoholholdige drikkevarer og tobakk	41,7	3,2	4,3	3,4	3,0	3,4
Klær og skotøy	51,7	-1,3	-2,0	-0,6	0,4	5,5
Bolig, lys og brensel	229,8	-1,8	5,3	1,3	1,3	3,0
Herav: Elektrisitet, fyringsoljer oa. brens.	35,3	-17,5	14,7	-5,7	-3,4	10,0
Møbler og husholdningsartikler	66,6	0,1	0,4	3,2	5,2	6,6
Helsepleie	31,8	3,0	2,6	2,5	1,7	0,5
Transport	158,9	2,5	1,4	2,3	1,3	1,5
Post- og teletjenester	24,9	-5,9	-2,1	-0,8	1,1	4,2
Kultur og fritid	112,9	0,3	0,9	2,1	3,4	4,8
Utdanning	5,6	5,4	7,5	3,3	2,1	2,4
Hotell- og restauranttjenester	56,6	3,2	2,9	2,5	2,4	2,7
Andre varer og tjenester	89,3	3,3	1,9	2,5	1,9	1,8

¹ Vektene gjelder fra januar 2016 til desember 2016.

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Tabell 2.7. Konsumprisindeksen justert for avgiftsendringer og uten energivarer (KPI-JAE), etter leveringssektor¹

	Vekt ²	Endring i prosent fra året før				Jan. 2016
		2012	2013	2014	2015	
Totalt	1000	1,2	1,6	2,4	2,7	3,0
Norske jordbruksvarer ³	36,7	0,0	0,6	2,7	2,4	1,6
Fiskevarer ¹		0,9	0,5	5,2	4,6	
Norske varer uten jordbruksvarer ⁴	112,5	1,6	3,1	3,3	3,6	3,7
Importerte varer	335,5	-0,7	-0,2	1,4	3,0	4,6
Husleie	210,3	1,8	3,0	2,8	2,4	1,8
Tjenester uten husleie	305	2,7	2,3	2,8	2,4	2,4

¹ Oppdelingen etter leverende sektor er endret fra og med januar 2016. Fiskevarer er fordelt på importerte varer og norske varer uten jordbruksvarer, mens importerte jordbruksvarer er inkludert i importerte varer.² Vektene gjelder fra januar 2016 til desember 2016.³ Inkludert importerte jordbruksvarer før 2016⁴ Uten fiskevarer før 2016

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

I 2016 vil vedtatte økninger i avgiftssatsene isolert sett bidra til å trekke opp KPI-veksten med 0,1 prosentpoeng. Vi legger til grunn liknende prisimpulser knyttet til miljø- og klimaavgifter i de påfølgende årene. Utviklingen i energiprisene på sin side er antatt å trekke den samlede prisveksten svakt ned i 2016, men deretter litt opp. Basert på terminprisene i kraftmarkedet anslår vi at elektrisitetsprisene som årsgjennomsnitt vil øke med 5 prosent i 2016. For de neste årene ventes en prisøkning om lag i takt med den generelle prisveksten. Vi legger til grunn at oljeprisen vil ta seg noe opp. På denne bakgrunn er KPI-veksten i 2016 beregnet til 2,4 prosent, og at den framover vil ligge litt høyere enn veksten i KPI-JAE. I 2019 blir veksten i KPI da 1,9 prosent.

2.12. Usikkerhet i anslagene

Statistisk sentralbyrå presenterte sine første kvantifiserte konjunkturprognoser for norsk økonomi i 1988, og har siden 1990 med få unntak publisert prognoser minst to år fram i tid fire ganger i året. Vi gir her en evaluering av denne prognosevirksomheten. Evalueringen tar for seg tre viktige makroøkonomiske størrelser: Veksten i bruttonasjonalproduktet (BNP) for Fastlands-Norge, veksten i konsumprisindeksen

(KPI) og arbeidsledigheten i prosent av arbeidsstyrken i AKU. Vi undersøker både om anslagene har avveket systematisk fra «fasit» og spredningen i avvikene. Analysen benyttes også til å si noe om usikkerheten i våre anslag for 2016 og 2017.

Det er ofte avvik mellom de foreløpige BNP-tallene som publiseres i februar året etter regnskapsåret (Utsynsregnskapet), og de endelige tallene som normalt først er klare nærmere to år senere. De endelige tallene kan dessuten bli revidert i forbindelse med periodiske revisjoner hvor ny statistikk innarbeides eller ved omlegginger av beregningsprinsipper. Vi benytter likevel foreløpige BNP-tall fra Utsynsregnskapet som fasit av tre grunner. For det første foreligger ikke endelige regnskapstall for årene etter 2013. Anslagene for disse årene må derfor uansett sammenliknes med foreløpige regnskapstall. For det andre er prognosene laget med utgangspunkt i foreløpige – ikke endelige – regnskapstall for den nære forhistorien. For det tredje ble det ved hovedrevisjonene i 1995, 2002, 2006 og 2014 foretatt endringer i definisjoner, som innebar at prognoser og endelige tall ikke

knytter seg til samme målesystem.¹ Våre prognoser for BNP Fastlands-Norge i 2013 avgitt før hovedrevisjonen i 2014 hadde for eksempel blitt annerledes dersom vi på prognosetidspunktene hadde brukt den nye definisjonen. For KPI og for AKU-ledigheten foreligger endelige tall kort tid etter utgangen av året.

Hvor gode har anslagene vært?

Figurene 2.17, 2.18 og 2.19 viser utviklingen over tid i det absolutte avviket mellom anslag og foreløpig regnskap for veksten i BNP Fastlands-Norge, KPI og AKU-ledigheten. Prognosene for KPI laget samme år som prognoseåret, og prognosene for AKU-ledigheten laget året før prognoseåret har blitt bedre over tid. Tilsvarende ser vi en fallende trend i feilen for prognoser av BNP-veksten ett år fram i tid. Dette til tross for den betydelige undervurderingen av BNP-veksten i 2006 og 2007 og overvurderingen i 2009.

Figurene 2.20, 2.21 og 2.22 viser gjennomsnittlig avvik mellom anslag gitt på ulike tidspunkter og regnskaps-tall for henholdsvis veksten i BNP Fastlands-Norge, veksten i KPI og arbeidsledigheten. Figurene gir også en indikasjon på spredningen i avvikene ved at de inkluderer tre intervaller rundt gjennomsnittet. Disse intervallene er regnet ut på bakgrunn av den historiske spredningen. De sier ikke noe om hvor mange av avvikene som faktisk ligger innenfor intervallene. Under gitte forutsetninger² er sannsynligheten for at avviket mellom framtidige anslag og regnskapstall ligger innenfor disse intervallene henholdsvis 50, 80 og 90 prosent. Vi har kun benyttet prognosene for årene etter 1995 i beregningene av intervallene.

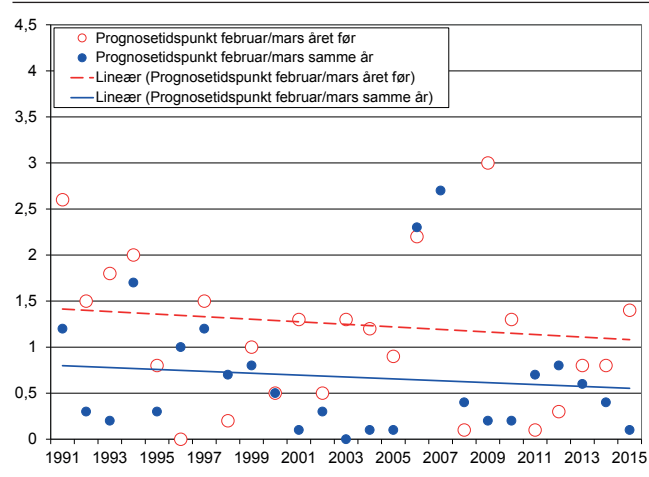
Har det vært systematiske avvik?

Anslagene for BNP-veksten har ofte vært litt for lave. I gjennomsnitt ligger anslagene for BNP-veksten gitt i første halvår før prognoseåret rundt 0,1 prosentpoeng under det realiserste. Anslagene gitt i september og november/desember året før prognoseåret ligger i gjennomsnitt henholdsvis 0,2 og 0,4 prosentpoeng under fasiten. For de tre siste anslagene gitt i prognose-året reduseres deretter avviket gradvis.

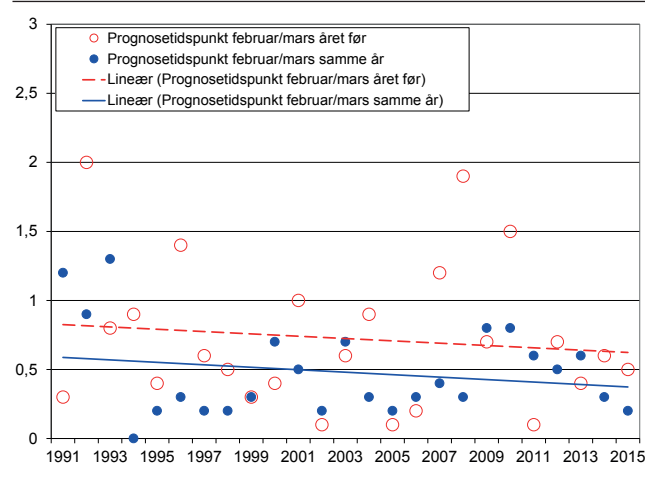
Gjennomsnittlig prognoseavvik på veksten i KPI er nær null på alle prognosetidspunkt med unntak av prognosen gitt i februar/mars året før prognoseåret da vi i gjennomsnittlig har anslått KPI-veksten 0,2 prosentpoeng for lavt.

I tråd med for lave BNP-anslag, finner vi at anslagene på arbeidsledigheten har hatt en tendens til systematisk å ha blitt noe for høye. Prognosene gitt i februar/mars og mai/juni året før prognoseåret er begge 0,2 prosentpoeng for høye, deretter er gjennomsnittlig avvik omtrent 0,1 prosentpoeng fram til og med mai/juni samme år. Etter dette er avvikene i gjennomsnitt tilnærmet

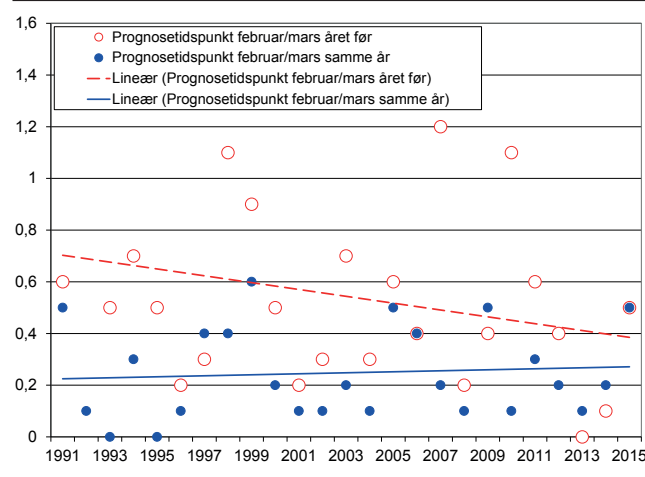
Figur 2.17. Anslag på prosentvis endring i BNP for Fastlands-Norge. Absolutt avvik fra foreløpig regnskap

Figur 2.18. Anslag på prosentvis endring i KPI. Absolutt avvik fra publiserte tall

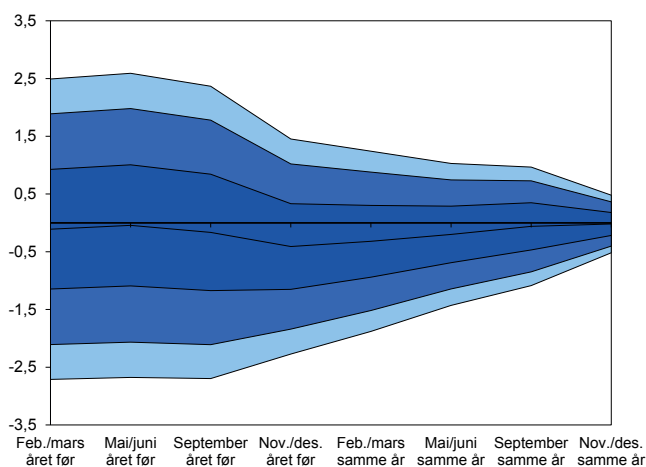
Figur 2.19. Anslag på arbeidsledighet (AKU). Absolutt avvik fra publiserte tall

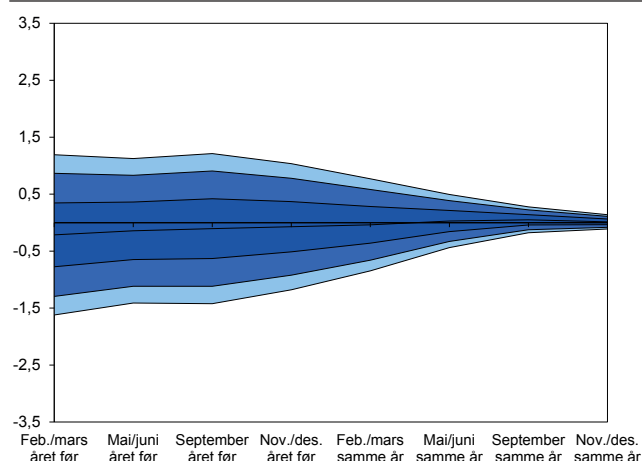
¹ Hovedrevisjonen i 2011 innebar ikke store endringer av makrotall.

² At alle avvik tilhører en gitt statistisk fordeling (Students t-fordeling med lik forventning og spredning) og er uavhengige.

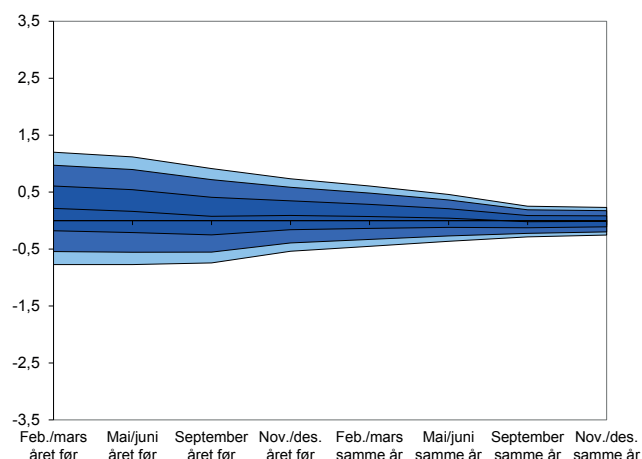
Figur 2.20. Anslag på prosentvis endring i BNP for Fastlands-Norge. Absolutt avvik fra foreløpig regnskapstall og spredningen i disse. Intervallene viser henholdsvis 50, 80 og 90 prosents konfidensintervaller

Figur 2.21. Anslag på prosentvis endring i KPI. Absolutt avvik og spredningen i disse. Intervallene viser henholdsvis 50, 80 og 90 prosents konfidensintervaller

Figur 2.22. Anslag på arbeidsledighet (AKU). Absolutt avvik og spredningen i disse. Intervallene viser henholdsvis 50, 80 og 90 prosents konfidensintervaller

null. Sett i lys av den store spredningen i disse anslagene, tyder resultatene på at det ikke er store systematiske feil i våre anslag for de tre hovedstørrelsene.

Spredningen i anslagene

Det har vært relativt stor spredning i avviket mellom anslaget på BNP-veksten gitt i de tre første analysene året før prognoseåret og det foreløpige regnskapstallet. Av de 21 anslagene vi har lagt på dette tidspunktet fra og med 1995-prognosen, ligger 9 mer enn ett prosentpoeng unna det foreløpige regnskapstallet. En gang traff prognosen helt nøyaktig – i 1996. Prognosene i 1998, 2008, 2011 og 2012 var også ganske gode med kun et avvik på mellom 0,1 og 0,3 prosentpoeng. Variasjonen i avvikene er i gjennomsnitt betydelig mindre i de prognosene som er gitt i desember året før, men fortsatt avviker 6 av 21 anslag med mer enn 1 prosentpoeng. Til tross for stadig mer informasjon om den økonomiske utviklingen i det året det gis prognoser for, er spredningen i avvikene deretter kun litt mindre helt fram til og med prognosene i september det samme året. En viktig årsak til dette er at de kvartalsvise BNP-tallene ofte har blitt revidert tildels betydelig gjennom prognoseåret. Først den siste prognosen før fasiten foreligger viser en klar nedgang i spredningen i avvikene.

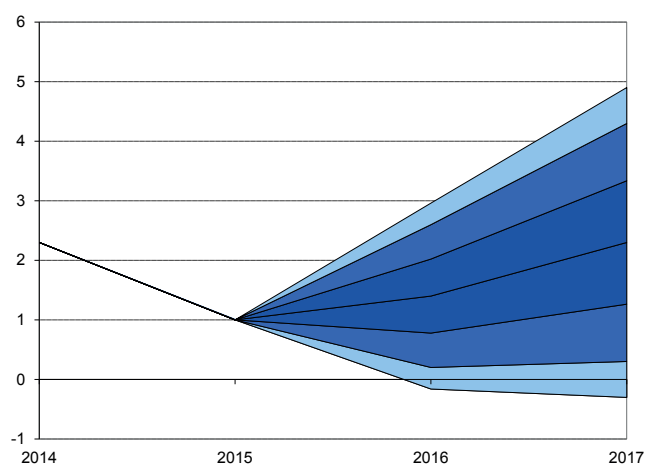
Vi finner et liknende mønster i anslagene for årsveksten i KPI. Det er betydelig variasjon mellom de første tre anslagene og resultatet, mens spredningen reduseres deretter gradvis. Variasjonen i de foregående anslagene er 3-4 ganger så store. Siden KPI ikke revideres, avspeiler dette at usikkerheten reduseres gjennom året etter hvert som den faktiske utviklingen i KPI gradvis blir kjent.

Spredningen i avviket mellom anslaget på arbeidsledigheten og resultatet viser en jevnere nedgang etter hvert som prognosehorisonten blir kortere. Det gjennomsnittlige absoluttavviket er på 0,6 prosentpoeng i februar/mars året før og 0,3 prosentpoeng i februar/mars samme år. Deretter synker spredningen gradvis. Prognosefeilen for arbeidsledigheten reduseres betraktelig i de to siste prognosene før resultatet foreligger. Som for KPI, skyldes dette at tallet blir gradvis kjent gjennom året og at det ikke revideres.

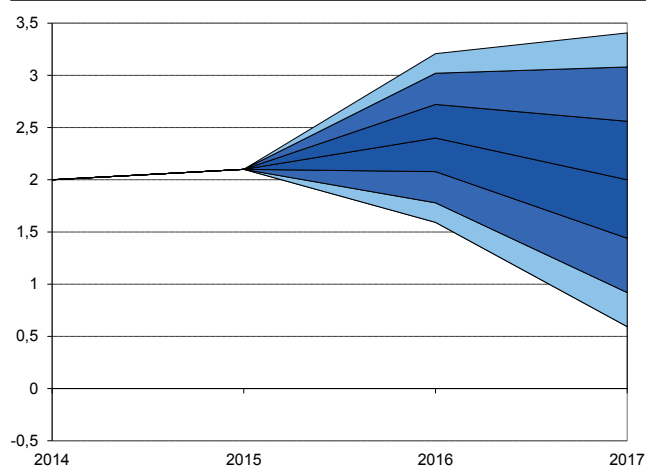
Prognosene for 2016 og 2017 er usikre

I figurene 2.23, 2.24 og 2.25 vurderes usikkerheten i våre anslag for 2016 og 2017. Vi anslår nå veksten i BNP for Fastlands-Norge til 1,4 prosent i 2016 og 2,3 prosent i 2017. Basert på analysen over, er det 50 prosent sannsynlig at BNP-veksten for Fastlands-Norge vil ligge mellom 0,8 og 2,0 prosent i 2016 og mellom 1,3 og 3,3 prosent i 2017. Et intervall på til sammen 3,1 prosentpoeng i 2016, og 5,2 prosentpoeng i 2017, dekker den prosentvise veksten med 90 prosent sannsynlighet. Intervallene illustrerer at det er vanskelig å gi en presis prognose for veksten i BNP for Fastlands-Norge da den endrer seg relativt mye fra år til år.

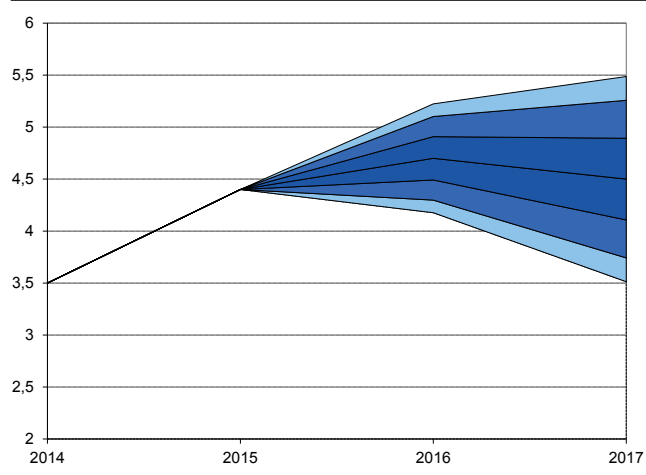
Figur 2.23. Anslag på prosentvis endring i BNP for Fastlands-Norge. Sikkerheten for at det foreløpige regnskapstallet vil ligge innenfor de tre intervallene er henholdsvis 50, 80 og 90 prosent

Figur 2.24. Anslag på prosentvis endring i KPI. Sikkerheten for at tallet vil ligge innenfor de tre intervallene er henholdsvis 50, 80 og 90 prosent

Figur 2.25. Anslag på arbeidsledighet (AKU). Sikkerheten for at tallet vil ligge innenfor intervallene er henholdsvis 50, 80 og 90 prosent

Veksten i KPI var på 2,1 prosent i 2015. For 2016 og 2017 anslår vi veksten til henholdsvis 2,4 og 2,0 prosent. Det er 80 prosents sannsynlighet for at anslagene for 2016 og 2017 ikke bommer med mer enn henholdsvis 0,6 og 1,1 prosentpoeng.

Nivået på arbeidsledigheten er anslått å stige fra 4,4 prosent i 2015 til 4,7 prosent i 2016 for deretter å falle til 4,5 prosent i 2017. De historiske prognosefeilene tilsier at prognosen for 2016 kan betraktes som relativt sikker. For eksempel vil regnskapstallet med 80 prosent sannsynlighet ikke ligge mer enn 0,4 prosentpoeng fra vårt anslag for 2016. Det er dermed svært sannsynlig at arbeidsledigheten øker fra 2015 til 2016. I 2017 er det derimot 80 prosent sannsynlighet for at arbeidsledigheten blir innenfor et intervall på 0,8 prosentpoeng over og under anslaget.

2.13. Hvor godt traff SSBs prognoser for 2015?

Første gang vi publiserte prognoser for 2015 i våre ordinære kvartalsvise konjunkturrapporter, var i begynnelsen av 2012. I tabellen vises anslagene som ble gitt da, ett år seinere, og deretter alle anslagene som ble publisert gjennom 2014 og 2015.

Da vi for første gang lagde prognoser for 2015, tidlig i 2012, så vi for oss at den økonomiske veksten ville ta seg gradvis opp og med en klar konjunkturoppgang fra litt ut i 2013 og ut 2015. Konjunkturoppgangen kom imidlertid mye raskere, men ble også svært kortvarig. Alt i 2013 kom veksten ned på et konjunkturnøytralt nivå, for så i andre halvår 2014 å slå over til nedgang. Utviklingen i petroleumsinvesteringene og oljeprisen har vært svært viktige faktorer bak denne utviklingen. Fra de første prognosene for 2015 og helt fram til juni 2014, ble det lagt til grunn at petroleumsinvesteringene ville holde seg om lag uendret fra året før og at oljeprisen ville vise en moderat nedgang. Fra og med prognosen gitt i september 2014, ble det derimot antatt at investeringene ville falle klart gjennom 2015. Vi hadde i forkant av fallet lenge regnet med at oljeprisen relativt raskt ville gå ned med om lag 20 dollar per fat, men fallet fra og med høsten 2014 ble veldig mye større. Målt i kroner traff anslagene fra og med desember 2014 ganske godt, selv om de fremdeles var litt for høye til og med juni 2015.

Fra september- til desemberprognosen i 2014 ble vekstanslaget for BNP Fastlands-Norge redusert med over 1 prosentpoeng og traff med det det foreløpige nasjonalregnskapstallet perfekt. Bak dette treffet lå det en viss undervurdering av konsumet i husholdningene og tradisjonell vareeksport som ble motvirket av en overvurdering av veksten i offentlig konsum og investeringene i fastlandsnæringene. Undervurderingen av eksporten kan føres tilbake til at krona ble overvurdert samtidig som veksten i norske eksportmarkeder ble noe høyere enn det som ble forventet for 2015 i desember 2014. Vårt varsel om et markert konjunkturomslag viste seg å være riktig, men i de påfølgende prognosene

ble BNP-anslagene gradvis justert litt opp som følge av nye tall fra KNR. I februar 2016 ble imidlertid BNP-veksten i Fastlands-Norge gjennom de tre første kvartalene av 2015 revidert markert ned på bakgrunn av ny informasjon.

Konsistent med at den økonomiske veksten ble anslått for høyt, ble arbeidsledigheten anslått for lavt i de første prognosene. Selv etter at anslagene for BNP-veksten var kommet kraftig ned ble arbeidsledigheten undervurdert. Sysselsettingsveksten ble imidlertid lenge anslått litt for lavt, mens utviklingen i arbeids-tilbudet ble enda mer undervurdert.

Anslagene for veksten i offentlig konsum har endret seg lite over tid, men i de foreløpige KNR-tallene ble utviklingen i 2015 fram til 3. kvartal også revidert kraftig ned. Det ser nå ut til at utviklingen i offentlig konsum ble overestimert i samtlige prognoser med 0,5 prosentpoeng eller enda litt mer. Også andre

innenlandske etterspørselskomponenter ble anslått for høyt i perioden hvor BNP-veksten ble overvurdert. Med en høyere aktivitetsvekst ville både etterspørselen fra husholdningene og investeringene i ny produksjonskapasitet nå vært høyere, og det ville i seg selv bidratt til høyere aktivitet. I de første prognosene ble veksten i konsumet i husholdningene overvurdert med nær 2 prosentpoeng. I de fire siste prognosene har konsum-anslagene vært nær den realisererte utviklingen. I den perioden har de samlede investeringene også vært ganske presist anslått.

Anslagene for den underliggende inflasjonen målt med KPI-JAE er nært knyttet til utviklingen i kronekursen. De første anslagene var basert på en liten krone-svekkelse, men deretter var mange anslag basert på en styrking av krona. Krona har stort sett bare svekket seg og anslaget kom ikke nær fasiten før sommeren 2015. Allerede fra og med anslagene gitt i desember 2014 var det klart at dette ville bli en betydelig inflasjonsimpuls

Tabell 2.8. **Prognoser for 2015 gitt på ulike tidspunkt. Prosentvis vekst der annet ikke framgår**

	ØA 1/13	ØA 1/14	ØA 3/14	ØA 4/14	ØA 6/14	ØA 1/15	ØA 2/15	ØA 3/15	ØA 4/15	ØA 1/16
Realøkonomi										
Konsum i husholdninger mv.	3,7	3,4	3,1	2,9	1,4	2,1	1,9	2,6	2,3	2,0
Konsum i offentlig forvaltning	2,4	2,3	2,3	2,3	2,5	2,5	2,5	2,3	2,6	1,8
Bruttoinvestering i fast kapital	3,8	1,4	2,2	1,0	2,5	-3,6	-3,2	-2,8	-2,7	-4,0
Utvinning og rørtransport	2,5	-0,7	0,4	-7,5	-12,8	-15,9	-14,5	-11,6	-14,1	-14,7
Fastlands-Norge	4,1	2,5	3,1	3,2	1,2	1,4	1,2	0,5	1,6	0,2
Boliginvesteringer	3,5	-1,8	3,9	5,5	-0,7	-2,2	0,2	0,2	3,0	1,6
Eksport	1,2	1,6	1,5	1,3	0,8	1,7	1,9	2,2	3,4	2,3
Råolje og gass	-0,1	0,0	-0,2	0,8	-0,8	-0,5	-0,5	-0,1	2,0	0,9
Eksport tradisjonelle varer	2,6	3,0	2,4	1,1	3,1	5,1	3,4	5,8	5,4	5,5
Import	4,4	3,5	4,0	3,3	1,8	1,8	2,7	3,0	1,2	0,6
Import tradisjonelle varer	4,9	2,8	2,4	1,3	-0,5	1,3	1,8	2,2	1,5	1,7
BNP	2,2	1,8	1,7	1,7	0,5	0,9	1,2	1,4	1,8	1,6
BNP Fastlands-Norge	2,8	2,4	2,2	2,1	1,0	1,1	1,2	1,3	1,5	1,0
Arbeidsmarked										
Sysselsatte personer	1,4	0,7	0,7	0,6	0,2	0,2	0,2	0,2	0,7	0,6
AKU-ledighet (nivå)	3,4	3,9	3,8	3,7	3,9	3,9	4,2	4,4	4,4	4,4
Priser, lønninger og inntekt										
Årslønn	4,1	3,5	3,5	3,5	3,1	2,9	2,8	2,8	2,8	2,8
Husholdningenes disponible realinntekt	2,7	3,5	3,6	3,3	1,9	2,1	2,1	2,6	3,3	2,6
Konsumprisindeksen (KPI)	1,8	1,6	1,7	1,7	2,6	2,3	2,0	2,1	2,2	2,1
KPI-JAE	1,9	1,8	1,7	1,7	2,8	2,7	2,5	2,6	2,7	2,7
Eksportpris tradisjonelle varer	2,8	0,4	1,4	2,3	2,2	2,6	5,5	3,3	4,0	3,4
Importpris tradisjonelle varer	1,4	0,2	0,9	1,8	2,8	3,4	5,4	4,4	4,9	5,5
Boligpris	5,1	2,7	2,9	3,7	0,2	3,6	4,6	5,7	5,8	6,1
MEMO:										
Pengemarkedsrente (nivå)	3,5	1,7	1,8	1,7	1,3	1,1	1,3	1,3	1,3	1,3
Utlånsrente, rammelån (nivå) ¹	4,9	4,0	3,9	3,8	3,4	3,3	3,2	3,2	3,2	3,2
Importveid kronekurs (44 land)	0,5	-1,7	-1,3	-0,2	4,0	4,7	5,9	10,1	10,3	10,4
Driftsbalanse, mrd. kroner	253,8	293,7	334,5	318,0	234,8	162,3	209,2	200,5	252,0	282,6
Eksportmarkedsindikatorer	4,6	4,6	4,6	3,8	2,7	4,2	4,1	4,4	3,7	4,5
Råoljepris, kroner per fat	553	583	580	627	488	460	478	439	435	430

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

fra valutakursforløpet. Veksten i KPI-JAE kom dermed fra da av opp svært nær den realiserste inflasjonstakten, mens anslagene fra og med mars 2013 og halvannet år framover var om lag ett prosentpoeng for lave. Anslagene for veksten i KPI har stort sett vært ganske gode, men det var lenge fordi feil oppveiet hverandre – kronesvekkelsen ble undervurdert, mens veksten i oljepris og elektrisitetspris ble overvurdert. Våre prognoser på sistnevnte er basert på terminprisene i kraftmarkedet og de fanget av naturlige grunner ikke opp følgene av først store nedbørsmengder vinteren 2015 og deretter den milde høsten og tidlige vinteren i fjor.

Anslagene for lønnsveksten i 2015 var lenge litt for høye, noe som kan forklares av feilvurderingen av arbeidsmarkedet. Undervurderingen av inflasjonen var således ikke forårsaket av lønnsanslagene. Lønnsanslagene ble fra og med desember 2014 meget gode.

I samsvar med at konjunktursituasjonen ble anslått for god ble det i de første prognosene lagt til grunn et for høyt rentenivå. I de åtte siste konjunkturrapportene har anslagene for rentenivået vært ganske gode, men litt for høye før desember 2014. Prognosene for boligprisene har hatt et utypisk forløp. De tidlige prognosene traff godt, mens prognosene som ble gitt i 2014 undervurderte prisstigningen klart. Gjennom 2015 ble boligprisanslagene justert opp og har i de to siste konjunkturrapportene truffet årsveksten i boligprisene. Undervurderingen av boligprisveksten slo i noen grad ut at boliginvesteringene ble undervurdert.

Tabell 2.9. **Makroøkonomiske hovedstørrelser. Sesongjustert. Faste 2013- priser. Millioner kroner**

	Ujustert		Sesongjustert							
	2014	2015	14.1	14.2	14.3	14.4	15.1	15.2	15.3	15.4
Konsum i husholdninger og ideelle organisasjoner	1 254 154	1 279 410	310 937	313 170	313 890	315 732	317 666	319 480	320 204	322 086
Konsum i husholdninger	1 194 398	1 217 780	296 174	298 254	298 872	300 678	302 364	304 206	304 761	306 491
Varekonsum	564 394	570 806	140 292	141 065	140 961	142 070	141 968	143 546	142 632	142 639
Tjenestekonsum	573 833	593 320	141 945	142 843	143 824	144 860	146 536	147 600	148 990	150 268
Husholdningenes kjøp i utlandet	91 011	92 129	22 440	22 917	22 799	22 787	22 834	22 811	23 152	23 313
Utlendingers kjøp i Norge	-34 840	-38 475	-8 503	-8 571	-8 712	-9 039	-8 974	-9 751	-10 012	-9 730
Konsum i ideelle organisasjoner	59 755	61 630	14 764	14 915	15 018	15 054	15 302	15 274	15 443	15 595
Konsum i offentlig forvaltning	671 433	683 615	165 619	167 143	168 895	170 059	169 905	170 506	171 321	171 892
Konsum i statsforvaltningen	336 519	343 927	82 708	83 853	84 745	85 454	85 480	85 843	86 178	86 439
Konsum i statsforvaltningen, sivil	296 074	303 889	72 634	73 723	74 601	75 364	75 440	75 871	76 217	76 378
Konsum i statsforvaltningen, forsvar	40 445	40 038	10 074	10 130	10 144	10 089	10 040	9 972	9 962	10 060
Konsum i kommuneforvaltningen	334 914	339 687	82 911	83 291	84 150	84 605	84 425	84 663	85 143	85 453
Bruttoinvestering i fast realkapital	717 466	688 521	179 847	182 383	181 840	173 502	173 764	172 796	171 846	170 225
Utvinning og rørtransport	207 257	176 870	53 683	53 267	52 123	48 090	48 042	45 793	42 099	40 922
Utenriks sjøfart	795	1 434	37	226	407	183	678	438	157	219
Fastlands-Norge	509 415	510 216	126 127	128 890	129 310	125 228	125 044	126 565	129 591	129 084
Næringer	218 221	212 197	53 777	54 762	55 347	54 255	54 311	54 134	52 045	51 620
Tjenester tilknyttet utvinning	2 402	2 029	505	703	616	579	657	684	371	317
Andre tjenester	135 803	132 403	32 826	33 834	35 134	33 861	33 743	33 511	32 480	32 573
Industri og bergverk	33 438	30 478	8 527	8 331	8 001	8 590	7 838	8 036	7 372	7 277
Annen vareproduksjon	46 578	47 287	11 919	11 894	11 595	11 225	12 073	11 904	11 821	11 452
Boliger (husholdninger)	149 953	152 326	38 283	37 877	37 684	36 371	36 959	37 654	38 492	39 450
Offentlig forvaltning	141 241	145 693	34 067	36 251	36 279	34 602	33 774	34 777	39 054	38 014
Lagerendring og statistiske avvik	154 242	171 167	34 150	41 600	42 363	37 848	52 706	46 026	35 269	37 610
Bruttoinvestering i alt	871 709	859 688	213 998	223 983	224 203	211 350	226 471	218 822	207 116	207 834
Innenlandsk sluttanvendelse	2 797 296	2 822 713	690 554	704 296	706 988	697 140	714 041	708 809	698 640	701 812
Etterspørsel fra Fastlands-Norge (ekskl. lagerendring)	2 435 002	2 473 241	602 683	609 203	612 095	611 019	612 614	616 552	621 116	623 062
Etterspørsel fra offentlig forvaltning	812 674	829 307	199 686	203 394	205 175	204 661	203 679	205 284	210 375	209 906
Eksport i alt	1 230 629	1 259 347	302 357	301 338	307 556	317 849	308 379	309 180	326 445	317 141
Tradisjonelle varer	329 773	347 995	79 607	82 732	83 335	84 196	86 064	86 399	87 124	89 421
Råolje og naturgass	592 123	597 210	147 326	142 548	147 210	153 727	144 470	144 454	158 349	150 706
Skip, plattformer og fly	7 783	5 414	3 566	1 396	840	1 938	1 428	1 032	1 504	1 425
Tjenester	300 950	308 728	71 858	74 662	76 171	77 989	76 417	77 296	79 469	75 588
Samlet sluttanvendelse	4 027 925	4 082 060	992 911	1 005 634	1 014 544	1 014 989	1 022 420	1 017 989	1 025 086	1 018 953
Import i alt	888 773	893 773	217 434	222 357	228 786	220 093	228 400	224 316	218 544	221 955
Tradisjonelle varer	515 768	524 572	128 389	130 187	129 179	128 157	133 344	132 617	126 612	131 552
Råolje og naturgass	13 944	13 610	3 392	3 139	3 543	3 979	4 052	3 510	2 864	3 082
Skip, plattformer og fly	29 776	26 020	5 597	6 265	13 677	4 077	7 189	5 783	6 293	6 647
Tjenester	329 286	329 571	80 057	82 766	82 388	83 879	83 815	82 406	82 775	80 674
Bruttonasjonalprodukt (markedsverdi)	3 139 152	3 188 287	775 477	783 278	785 758	794 897	794 019	793 673	806 542	796 998
Bruttonasjonalprodukt Fastlands-Norge (markedsverdi)	2 473 523	2 498 136	612 792	618 725	619 922	622 997	624 268	625 339	625 087	625 729
Oljevirkksomhet og utenriks sjøfart	665 628	690 151	162 685	164 552	165 836	171 899	169 751	168 334	181 455	171 269
Fastlands-Norge (basisverdi)	2 146 475	2 166 074	531 422	536 884	538 299	540 761	541 461	542 659	541 900	541 735
Fastlands-Norge utenom offentlig forvaltning	1 628 383	1 639 226	402 612	407 489	408 725	410 501	410 638	411 295	409 888	409 042
Industri og bergverk	215 819	208 687	52 448	54 041	54 698	54 676	53 669	52 779	51 562	50 666
Annen vareproduksjon	267 797	274 724	65 798	67 928	67 313	67 021	67 737	69 182	69 187	68 882
Tjenester inkl. boligjenester	1 144 768	1 155 815	284 366	285 519	286 715	288 804	289 232	289 334	289 139	289 495
Offentlig forvaltning	518 092	526 847	128 811	129 395	129 574	130 260	130 823	131 363	132 012	132 693
Produktavgifter og -subsidier	327 048	332 062	81 369	81 841	81 623	82 236	82 808	82 681	83 187	83 994

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Tabell 2.10. **Makroøkonomiske hovedstørrelser. Sesongjustert. Faste 2013-priser. Prosentvis endring fra foregående kvartal**

	Ujustert		Sesongjustert							
	2014	2015	14.1	14.2	14.3	14.4	15.1	15.2	15.3	15.4
Konsum i husholdninger og ideelle organisasjoner	1,7	2,0	0,4	0,7	0,2	0,6	0,6	0,6	0,2	0,6
Konsum i husholdninger	1,7	2,0	0,4	0,7	0,2	0,6	0,6	0,6	0,2	0,6
Varekonsum	0,6	1,1	0,6	0,6	-0,1	0,8	-0,1	1,1	-0,6	0,0
Tjenestekonsum	2,9	3,4	0,6	0,6	0,7	0,7	1,2	0,7	0,9	0,9
Husholdningenes kjøp i utlandet	3,0	1,2	-2,3	2,1	-0,5	-0,1	0,2	-0,1	1,5	0,7
Utlendingers kjøp i Norge	5,1	10,4	-0,7	0,8	1,6	3,8	-0,7	8,7	2,7	-2,8
Konsum i ideelle organisasjoner	1,4	3,1	-0,4	1,0	0,7	0,2	1,6	-0,2	1,1	1,0
Konsum i offentlig forvaltning	2,9	1,8	0,5	0,9	1,0	0,7	-0,1	0,4	0,5	0,3
Konsum i statsforvaltningen	3,6	2,2	0,7	1,4	1,1	0,8	0,0	0,4	0,4	0,3
Konsum i statsforvaltningen, sivilt	4,2	2,6	0,7	1,5	1,2	1,0	0,1	0,6	0,5	0,2
Konsum i statsforvaltningen, forsvar	-0,3	-1,0	0,7	0,5	0,1	-0,5	-0,5	-0,7	-0,1	1,0
Konsum i kommuneforvaltningen	2,2	1,4	0,3	0,5	1,0	0,5	-0,2	0,3	0,6	0,4
Bruttoinvestering i fast realkapital	0,0	-4,0	-1,7	1,4	-0,3	-4,6	0,2	-0,6	-0,5	-0,9
Utvinning og rørtransport	-2,9	-14,7	-2,7	-0,8	-2,1	-7,7	-0,1	-4,7	-8,1	-2,8
Utenriks sjøfart	-24,3	80,5	-110,4	504,6	80,0	-55,0	269,9	-35,5	-64,2	39,5
Fastlands-Norge	1,3	0,2	-1,5	2,2	0,3	-3,2	-0,1	1,2	2,4	-0,4
Næringer	-0,4	-2,8	-2,8	1,8	1,1	-2,0	0,1	-0,3	-3,9	-0,8
Tjenester tilknyttet utvinning	-56,4	-15,6	-84,4	39,3	-12,4	-6,0	13,5	4,1	-45,7	-14,4
Andre tjenester	0,5	-2,5	1,4	3,1	3,8	-3,6	-0,3	-0,7	-3,1	0,3
Industri og bergverk	5,5	-8,9	8,6	-2,3	-4,0	7,4	-8,8	2,5	-8,3	-1,3
Annen vareproduksjon	-0,4	1,5	0,2	-0,2	-2,5	-3,2	7,6	-1,4	-0,7	-3,1
Boliger (husholdninger)	-1,5	1,6	-0,3	-1,1	-0,5	-3,5	1,6	1,9	2,2	2,5
Offentlig forvaltning	7,3	3,2	-0,7	6,4	0,1	-4,6	-2,4	3,0	12,3	-2,7
Lagerendring og statistiske avvik	10,0	11,0	-5,8	21,8	1,8	-10,7	39,3	-12,7	-23,4	6,6
Bruttoinvestering i alt	1,6	-1,4	-2,3	4,7	0,1	-5,7	7,2	-3,4	-5,3	0,3
Innenlandsk sluttanvendelse	2,0	0,9	-0,5	2,0	0,4	-1,4	2,4	-0,7	-1,4	0,5
Etterspørsel fra Fastlands-Norge (ekskl. lagerendring)	2,0	1,6	0,0	1,1	0,5	-0,2	0,3	0,6	0,7	0,3
Etterspørsel fra offentlig forvaltning	3,7	2,0	0,3	1,9	0,9	-0,3	-0,5	0,8	2,5	-0,2
Eksport i alt	2,2	2,3	1,5	-0,3	2,1	3,3	-3,0	0,3	5,6	-2,9
Tradisjonelle varer	2,5	5,5	-0,5	3,9	0,7	1,0	2,2	0,4	0,8	2,6
Råolje og naturgass	1,9	0,9	5,1	-3,2	3,3	4,4	-6,0	0,0	9,6	-4,8
Skip, plattformer og fly	-14,0	-30,4	25,0	-60,9	-39,8	130,7	-26,3	-27,7	45,8	-5,3
Tjenester	3,2	2,6	-4,0	3,9	2,0	2,4	-2,0	1,1	2,8	-4,9
Samlet sluttanvendelse	2,1	1,3	0,1	1,3	0,9	0,0	0,7	-0,4	0,7	-0,6
Import i alt	1,5	0,6	-1,3	2,3	2,9	-3,8	3,8	-1,8	-2,6	1,6
Tradisjonelle varer	1,0	1,7	0,0	1,4	-0,8	-0,8	4,0	-0,5	-4,5	3,9
Råolje og naturgass	-11,9	-2,4	9,6	-7,5	12,9	12,3	1,8	-13,4	-18,4	7,6
Skip, plattformer og fly	7,4	-12,6	4,3	11,9	118,3	-70,2	76,3	-19,5	8,8	5,6
Tjenester	2,5	0,1	-4,2	3,4	-0,5	1,8	-0,1	-1,7	0,4	-2,5
Bruttonasjonalprodukt (markedsverdi)	2,2	1,6	0,5	1,0	0,3	1,2	-0,1	0,0	1,6	-1,2
Bruttonasjonalprodukt Fastlands-Norge (markedsverdi)	2,3	1,0	0,5	1,0	0,2	0,5	0,2	0,2	0,0	0,1
Oljevirksomhet og utenriks sjøfart	2,0	3,7	0,9	1,1	0,8	3,7	-1,2	-0,8	7,8	-5,6
Fastlands-Norge (basisverdi)	2,4	0,9	0,5	1,0	0,3	0,5	0,1	0,2	-0,1	0,0
Fastlands-Norge utenom offentlig forvaltning	2,5	0,7	0,4	1,2	0,3	0,4	0,0	0,2	-0,3	-0,2
Industri og bergverk	3,4	-3,3	0,2	3,0	1,2	0,0	-1,8	-1,7	-2,3	-1,7
Annen vareproduksjon	4,8	2,6	1,1	3,2	-0,9	-0,4	1,1	2,1	0,0	-0,4
Tjenester inkl. boligjenester	1,8	1,0	0,3	0,4	0,4	0,7	0,1	0,0	-0,1	0,1
Offentlig forvaltning	2,0	1,7	0,7	0,5	0,1	0,5	0,4	0,4	0,5	0,5
Produktavgifter og -subsidier	1,5	1,5	0,3	0,6	-0,3	0,8	0,7	-0,2	0,6	1,0

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Tabell 2.11. **Makroøkonomiske hovedstørrelser. Sesongjustert. Prisindekser. 2013=100**

	Ujustert		Sesongjustert							
	2014	2015	14.1	14.2	14.3	14.4	15.1	15.2	15.3	15.4
Konsum i husholdninger og ideelle organisasjoner	102,1	104,4	101,8	102,1	101,4	102,8	103,9	104,0	103,7	105,5
Konsum i offentlig forvaltning	103,0	106,4	102,2	102,8	103,0	104,1	105,7	106,2	106,4	107,4
Bruttoinvestering i fast kapital	102,3	105,8	101,3	101,8	102,5	103,8	104,6	105,5	106,4	107,0
Fastlands-Norge	101,8	105,2	101,1	101,3	102,0	103,0	104,1	104,8	105,6	106,3
Innenlandsk sluttanvendelse	102,4	104,9	101,7	102,1	102,8	103,1	104,9	104,2	104,5	105,6
Etterspørsel fra Fastlands-Norge	102,3	105,1	101,7	102,1	101,9	103,2	104,5	104,8	104,8	106,2
Eksport i alt	99,1	92,3	102,5	99,9	97,3	96,0	93,7	95,5	92,3	88,7
Tradisjonelle varer	104,0	107,6	104,1	102,4	102,9	106,1	108,2	107,9	107,4	106,2
Samlet sluttanvendelse	101,4	101,0	101,9	101,4	101,2	100,9	101,5	101,6	100,6	100,3
Import i alt	104,6	109,9	104,2	103,1	105,1	106,1	109,8	109,5	111,7	110,1
Tradisjonelle varer	105,5	111,3	104,2	104,2	105,8	107,6	110,6	110,3	112,2	112,2
Bruttonasjonalprodukt (markedsverdi)	100,5	98,5	101,3	100,9	100,0	99,5	99,2	99,3	97,6	97,6
Bruttonasjonalprodukt Fastlands-Norge (markedsverdi)	102,1	104,5	100,9	101,7	102,3	103,2	103,8	104,3	104,4	105,1

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Tabell 2.12. **Makroøkonomiske hovedstørrelser. Sesongjustert. Prisindeks. Prosentvis endring fra foregående kvartal**

	Ujustert		Sesongjustert							
	2014	2015	14.1	14.2	14.3	14.4	15.1	15.2	15.3	15.4
Konsum i husholdninger og ideelle organisasjoner	2,1	2,2	1,0	0,4	-0,7	1,4	1,1	0,0	-0,3	1,8
Konsum i offentlig forvaltning	3,0	3,3	1,1	0,6	0,2	1,1	1,5	0,5	0,1	1,0
Bruttoinvestering i fast kapital	2,3	3,5	0,1	0,5	0,7	1,3	0,7	0,9	0,8	0,6
Fastlands-Norge	1,8	3,3	0,1	0,3	0,7	1,0	1,1	0,7	0,7	0,7
Innenlandsk sluttanvendelse	2,4	2,4	0,6	0,4	0,8	0,3	1,7	-0,7	0,2	1,1
Etterspørsel fra Fastlands-Norge	2,3	2,8	0,8	0,4	-0,2	1,3	1,2	0,3	0,0	1,3
Eksport i alt	-0,9	-6,8	-1,2	-2,6	-2,6	-1,2	-2,5	2,0	-3,3	-4,0
Tradisjonelle varer	4,0	3,4	1,5	-1,6	0,5	3,1	2,0	-0,3	-0,4	-1,2
Samlet sluttanvendelse	1,4	-0,4	0,1	-0,5	-0,2	-0,2	0,6	0,1	-1,0	-0,3
Import i alt	4,6	5,0	2,3	-1,1	2,0	0,9	3,4	-0,2	1,9	-1,4
Tradisjonelle varer	5,5	5,5	1,5	0,0	1,6	1,7	2,8	-0,3	1,7	0,0
Bruttonasjonalprodukt (markedsverdi)	0,5	-2,0	-0,5	-0,4	-0,9	-0,5	-0,3	0,2	-1,7	0,0
Bruttonasjonalprodukt Fastlands-Norge (markedsverdi)	2,1	2,4	0,1	0,7	0,6	1,0	0,6	0,4	0,2	0,6

Kilde: Statistisk sentralbyrå.